

**Beschryvinge van de Noordtsche landen, die
gelegen zijn onder den kouden Noordt-Pool,
als Denemarcken, Sweeden, Noorweghen,
Finlandt, Laplandt, Godtlandt, Poolen,
Pruyssen, Ys-Landt, &c.**

**Waer in verhaelt werdt de verscheydenheyt der
coopmanschappen, en kleedinge der inwoonderen.
Mitsgaders: eenighe ureemdigheden die men aldaer te
lande vindt, soo van beesten, voogelen, vissen, en
zee-monsters**

bron

Beschryvinge van de Noordtsche landen, die gelegen zijn onder den kouden Noordt-Pool, als Denemarcken, Sweeden, Noorweghen, Finlandt, Laplandt, Godtlandt, Poolen, Pruyssen, Ys-Landt, &c. Waer in verhaelt werdt de verscheydenheyt der coopmanschappen, en kleedinge der inwoonderen.

Mitsgaders: eenighe ureemdigheden die men aldaer te lande vindt, soo van beesten, voogelen, vissen, en zee-monsters. Gillis Joosten Saeghman, Amsterdam na 1663

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_bes003besc02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Fredericus de III. Koningh van Deenemarken.

Beschrijvinge van Denemarcken.

DANIA, dat wy noemen *Dennemarck*, also *Saxo Grammaticus* getuyght, heeft sijnen name van eenen sekeren *Dan*, gegeneert van *Huniblo*, die niet alleenlijk deses volks Bouwer is geweest, maer oock Vorst en Regeerder, doch daer zijn andere gevoelens, maer sullen ons hier by houden. De Inwoonders deses Landts wierden hier voormaels *Cimbri* genaemt, haer Lant was *Cymbrica Chersonesus*. *Dania* wort nu verciert met eenen Koninghlijcken naem, heeft onder hem veel schoone Eylanden, daer van Zeelandia het meeste is, waer in veel Steden en Kasteelen zijn, oock des Koninghs Hof, Coppenhaven de hoofd-plaets van Zeelant en 't gantsche Deensche Rijk, de stoel der Koningen, achter deselve en 't Slot is de reede der Konincklijke schepen, oprijssende aen de spiegel tot 5, 6, 7, solderingen en meer, groot boven de duysent lasten, voorsien met seventigh, tachtigh, tnegentigh, hondert en meer stucken geschut. Coppenhaven is een volck-rijcke Stadt, en vol Koopluyden van allerley eetwaren, insonderheyt Boter, Melck, Kaes, en diergelijcke waren, op de Hollantsche manier toegemaect, en komen alle dagen binnen Coppenhaven ter marckt. Vorders is dese Koninghlijke Stadt, omringht met breede en hooge Wallen, en ten noorden tegen 't zuydt-westen, met moerassen en voorts met de Zee, is te sien de Hooft-kerck Sante Maria en de statelijcke krooninghe der Coningen. De tweede kerck is des H. Geest. De derde ter eere van Sinte Nicolaes. De vierde is Sinte Pieters. Dit Eylandt heeft in de lenghde twee daghen gaens. Denemarck sent in andere Landen Mout, Gerste, Ossen, Smeer, Hasenoten, Huyden, Bocke-vellen, Masten, Brandt-hout, Peck, Teer, Sulpher oft Swavel, en dierghelijcke Waeren.

Het Koninckrijk Denemarcken, bestaet ten deele in vaste Landen, als oock in groote schoone Eylanden als Zeelant, Fijnen en Lalant; Het Land Schoonen langs Sweden, en Jutlant aen Holstein grentsende, doch meest met de Zee omvloten, is een vruchtbaer Landt, heeft schoone Visscheryen, soo in de soute See, als in de soete Rivieren ende wateren. Dit Koninckrijk wordt door goede politie gheregheert, ende alle misdaden strengelijck gestraft, heeft geene Hartochdommen ende Graefschappen, veel weyniger Hertogen en Graven, behalven de Konincklicke kinderen. Maer de Edel-luyden achten haeren Adeldom soo groot, als andere haer Graefschappen, waer door sy ten deele wat van sich selfs houden (principael haere Vrouwen) reysen veel in vreemde Landen, oock eenige in den Krijch, studeeren ende leeren alderhande exercitien van rijden, vechten, danssen, ende courtiseren, op dat als sy weder te huys komen, by den Koning, ende het Vrouwen-timmer in groot aensien konnen geraecken; waer door sy daer nae (alsoo een deel harer middelen door het reysen consumeert) een groote vereeringe konnen bekoomen. De andere Inwoonders zijn goede vroomme luyden, doch een weynich tot den dronck genegen, en van sich selfs houdende, geneeren haer meest met Coophandel van Coorn ende Vee.

Denemarcken is een Wael-Koninckrijk geweest, ende heeft fraye groote Steden ende Vestingen, waer van Coppenhagen het Hooft ende Konincklijke

Residentie is. De Vestingen langhs de Sweedtsche Grentsen zijn Christianopel, Christian-stadt, Helsingborch, Malmoe en Lants-Croon; in Judlandt, Fredricks-odde; ende in Holstein, Rensborch ende Gluckstadt.

De Krijchs-macht te Lande bestaet uyt eenich geworven volck, so in Coppenhagen, Helsingborch, ende op de Sweedtsche grentsen, als oock in Judlant en in Holsteyn continuelijck in Guarnisoen leggen, behalven het Landtvolck, dat een deel uyt de Ridderschaps- ende Priesters-Ruyterye bestaet, ende heeft daer-en-boven yder Provintie een Regiment te voet met haere Officieren, die op het Landt leggen, ende verscheyden mael de Soldaten, (die Boeren Soons ende Knechts zijn) exerceren, ende wanneer het van noode is, worden in de Steeden geleght, om aen de Fortificatien te arbeyden, en genieten dan maandelijck haer proviant ende gelt; maer als sy op het Landt zijn, soo bekoomen sy geen Besoldinge, uytgesondert de Officieren, die haer jaerlijckse Gagie hebben, ende uyt de contributien betaelt worden.

De Deensche macht te water bestaet in een goede Vloot Scheepen, ende worden alle jaren nieuwe Scheepen, soo in Holstein als in Noorwegen, daer goede provisie van hout ende andere materialien is, gemaect. Haer Scheepsvloot is beset meest met haer eyghen volck, dat in Noorwegen ende Holstein uytgeschreven wordt, ende beeter Zeevolck als de Sweeden. De Hoofden van de vloot bestaen uyt eenige van haeren Adel, ende een deel vreemde onder- en opper-Officiers, in Hollandt ende Lubeck geworven: Alsoo dat den Koninck van Denemarcken in korten tijdt, in sijn eygen Lant, en van sijn eygen volck, een groote macht te Lande ende te water kan te weege brengen, sonder te reecken de geene (wanneer een Oorloch begint) soo wel Officieren als Soldaeten, ja heele Regimenten, soo in Hollandt, Hamborch ende Lubeck geworven wordt.

In Denemarcken wort geen andere Religie toeghelaten als van de Augsborghsche Confessie, ofte de Lutersche Leer, uyt gesondert wat vreemde Ambassadeurs in haer Logimenten doen. Daer is een Eerts-Bisschop, die andere Bisschoppen onder hem heeft, die al te samen, nevens de ghemeene Priesters, niet alleen groote inkomsten hebben, maer oock selfs van goede middelen zijn, daerom het aldaer veel hooverdighe Geestelijcke heeft, laten daerom oock weynigh luyden haere kinderen anders studeeren als in de Theologie, also weynigh Advocaten aldaer in rechtsaecten werden gebruyckt, ende soecken de Ouders haer Dochters niet liever als aen Priesters, daer sy in een goeden staet koomen, te houwelijcken, waer door oock de Piesters, principael in Coppenhagen, de rijkste en schoonste vrouluymen bekomen, die in haer gangh en kledinghe geen andere in hovaerdye en wijken.

Desen tegenwoordighen Koninck, genaemt Fredrick de derde, is van groote stature, ernstachtich, vriendelijck ende gespraecksaem, in verscheyde talen ende konsten ervaren, matigh in eeten ende drincken, sijns ouders in het acht-en-veertichste jaer, ghebooren den 18 Martij 1609. Sijn Heer Vader is gheweest, Christiaen de 4. ende sijn Moeder Anna Cathrina, Keur-Vorst Ioachim Fredericks van Brandenborchs dochter. Zijn Groot-vader is geweest Fredrick de 2. Sijn Over-Grootvader Christiaen de 3. ende sijn over-Grootvaders Vader Fredrick de I. Broeder van Koninck Iohannes, Oom van Koninck Christiaen de 2. (die in Denemarcken, op het Slot Callenborch, als een gevangen gestorven is) en Soon van Koninck Christiaen de I., die ook den eersten van de Oldenborchse Linie tot de Konincklijcke weerdigheyt gekoomen is.

Gustavus Adolpus, Coninck van Sweden.

Beschryvinghe van *Sweden*.

SWEDIA schijnt sijnen name te hebben van het volck *Suiones*, het paelt teghen het Oosten aen *Moscovien*, teghen het Zuyden aen de Oost-Zee en *Denemarcken*, teghen het Westen aen *Noorweghen*, teghen het Noorden aen *Finmarcken*, en de *Petzorcksche* Zee. Uyt dit Landt sijn gesproten vele volc-

ken, en hebben de omliggende, als oock vele vreemde landen met geweld ingenomen, waer van sijn geweest de *Gothi Ostrogothi, Samogetae, Huni, Amasones, Cimbry, &c.* die in oude tijden seer vermaert sijn geweest. De Provintien deses Lants nu ter tijt, sijn Hallandia, Kindia, Smalannia, Ostrogothia, Helsingia, Boddia, Lappia, Finmarchia, Finlandia, en andere; veel Eylanden, van de welcke Gothia het voornaemste is, liggende in de Swedische Zee. De Inwoonders van de Noordersche deelen deses Landts, gaen in Beyren-vellen gekleet tot over 't hooft, so dat alleenlijk de ooghen bloot sijn, en dat om de groote koude die sy daer hebben, als liggende in den 71. graet Noordtwaert. Sy hebben daer weynich huysen, sijn seer gheneghen tot der Iacht, bouwen geen Lant, vanghen vele Visschen, en leven van sulcks als daer van komt; sy doen Koopmanschap door manghelen van Waren, en oock met gelt. Finmarcken is een van de uysterste palen, dese hebben oock in den Somer altijd Sneeu op de gheberghten. De Inwoonders (niet anders dan ghelijck onredelijcke creaturen) eten rau vleesch, van de vellen maken sy haer Kleederen, sy gebruyken veel Bogen en Pijlen. Doch het Koninghrijck van Sweden is niet te verachten, so wel in rijckdom als in andere noodwendighe dinghen des levens; wiens Inwoonders nochtans, so mense wil confereren met andere Duytschen, hebben min civiliteyt, als te weten die weynigh ghemeenschap hebben met andere Natien, waer door de civile en Borgerlijcke manieren ghemeenlijck af nemen. Andersins sijn sy neerstigh en oock verstandich, soo dat oock alle Boeren by naer eenig handt-werck konnen. Het Lant is seer ruw met vele Berghen en Bosschen, sy hebben veel waters, Visrijcke Rivieren, die het Lant door-loopen: oock veel Mijnen, als van Koper, Yser en Stael: ende veele Pelteryen, Elants-Huyden, Ossen, Bocken en Geyten, waer van sy andere landen mede deelen.

Sweden, het tweede Koninckrijck in de Noordsche gewesten, heeft aen de West-zyde de Gotten, aen 't Noorden de Schrick-Finnen, aen d' Oost-zyde Finlandt, ende aen de Zuydt-zyde de Oost-zee. Dit Land is het vruchbaerste van alle Noordsche Landtschappen, in Kooren, vruchten en Honigh. Het heeft oock Meynen van Silver, Koper, Yser en Loot, en is heel rijck van Vee, en van wilde Beesten, en overvloerdigh van Visch, uyt oorsaeck van de meyren, rivieren en andere wateren, die in dit Koninghrijck sijn. Kort, Sweden is twee mael soo groot als Noorwegen, gelijk men seght, en overtreft dat verre in menighe van volck, in grootheydt van lande, en in metalen, ende in andere inkomsten. Het Aerdtrijck is echter op veel plaetsen ruw, bergachtich, waterachtigh, en soodanigh, dat de waghens en paerden over al niet naer hun believen konnen komen.

In dit Koninckrijck is een stadt, Stockholm genaemt, daer in de Koningh van Sweden sijn Hof en woning heeft. Dese vestingh is so wel sterck van gelegentheydt, als door menschelijck vernuft, en leght in 't midden van 't water, gelijk Venetien. De huysen sijn daer op stocken en masten geset; van 't welck sy oock de naem voert. De Zee komt van twee zyden in de Stadt, met sulck een menichte, en diepte van water dat men schepen met volle lasten daer binnen laden kan.

De Koopmanschap bloeyt deur 't geheele Koninckrijck. d'Inwoonders sijn heel gastvry, vermits sy 't voor een groot geluck achten, als sy aen een vreemdelingh moghen huysvestingh geven: jae sy twisten met malkander, om wie de eerste sal sijn, die de gast ontfanghen sal. Hun dapperheyt in d'oorlogh, te voet en te paert, wort oock hoogh geroemt.

Het Hertogdom van Angermanien leght op de grensen van Laplandt naer 't Noorden.

Dit geheel gewest is vol van bosschen en wildernissen. De voornaemste beesten, die men daer jaeght, sijn Ezels en Buffels. Het Hertogdom van Middelpaden legt naer 't Zuyden.

In Sweden sijn noch andere Hertogdommen als Holsingen, Gestuts, Fieringh, Coperdal ende Oplandt. Het Hertogdom van Oplandt heeft goede Meynen van Silver, Coper en Stael. Wy sullen van Gotlandt hier na een besondere beschrijvingh maecken.

In de Noordtsche gewesten sijn noch andere Landt-schappen, die aen de Coninkrijcken van Sweden en Noorwegen palen; als Bothnien, Finmarcken, Finlant, Laplant, Biarmen, Schrick-Finlandt, en so voort.

Sweedens is een goedt, ende oock ten deele een vruchtbaer Landt, doch aen veele plaetsen met hooghe berghen ende schraele klippen besaeyt, waer door het veele Mineralen van Silver, doch Cooper en Yser meest geeft, heeft veel vischrijcke Rivieren ende soete Zeen, wordt in goede politie ghehouden, soo wel op het Landt als in de Steeden, heeft elf Provintien ofte Hartochdommen, en twaelf Graefschappen. De Inwoonders sijn door de banck vriendelicke luyden, oock spitsvindich ende suptijl; insonderheyt die den Oorloch navolgen, sijn intonneert, ende soecken, alsoo sy goede Krijchs-luyden sijn, tot grooten staet en digniteyt te koomen, het welck in korte jaeren door de gantsche Werelt genoeg in acht is genomen. Alsoo dat in Sweeden geen Geslacht van goeden Adel is, of sy sijn tot de Graeflijcke weerdigheyt op-geklommen; waer door oock Sweden, hoewel 't veel van der Duytschen haer gout en silver heeft bekomen, nochtans tegenwoordich van gelt ontbloot, en gaet onder den gemeenen man geen andere munt als koper, alsoo de Grooten het haere in groote Pallesen te bouwen, ende vreemde Drachten nae te maken, buyten Landts schicken, of aen vreemde Coopluyden binnens Landts consumeren.

Sweedens is te vooren een Wael-Coninckrijk geweest, maer tegenwoordich een Erf-koninckrijk. Het heeft veele schoone Steeden ende Vestingen, waer van Stockholm het Hooft ende de Conincklijke Residentie is. De Vestingen langs de Deense Grentsen sijn, Calmar, Jenne-Copingh, als oock in Hallandt (dat den tijt van 30 jaeren van de Deenen de Sweeden, door de laetste vredens Tractaten in onderpant ghegeven) Laholm, Halmstadt, ende Warbierch; langhs Noorwegen, Gottenborch, Wennersborch ende Caerlstadt; langhs Moscovien, Noteborch, Keksholm, Yvanogrot en Iamma; En in Lijflant, Narva, Dorpt, Riga en Revel; als oock op seeckere conditien het Erts-Sticht Bremen; en van den Coninck van Denemarcken, Golandt, Oesel, en Iemterlandt: Desghelijckx door de Munstersche tractaten, de Stadt Wismar en Straelsondt, met het voorste deel van Pomeran, en daer in leggende Vestingen. Somma, Sweden heeft sich in korte jaeren verspreyt, dat het sijn Guarnisoenen hout aen beyde zijden van de Noort- en Oost-See, alsoo dat qualijck den Om-circk van Sweden te beschrijven is, principael wanneer daer souden de geconquesteerde ende noch hebbende plaetsen in Polen en Pruyssen by komen.

De Sweedtsche macht te Water bestaet in een groote vloot Schepen, maer niet wel beset van ervaren Scheepsvolck, ten zy de selve buyten Landts gesocht worden. De macht te Lande, die in uytschrijvingh van Lant-volck te peert en te voet bestaet, wordt van yder Provintie, na dat sy groot ofte kleyn is, proportionaliter opgebracht, ende van den Landtman onderhouden, tot soo lange sy in een Guarnisoen koomen, dan

krijghen sy twee Rijksdaelders alle Maent aen proviant en geldt van de Croon, soo langh sy in Sweden zijn; maer als sy nu langh ghenoech gheexerceert zijn, soo worden sy na de Vestingen ende Steeden over Zee, ende op den Duytschen bodem gesonden, ende dan weder eenighe nieuwe uytgheschreven Knechten in haer plaetse geleght. Die nu een tijt langh in de Duytsche Vestingen gelegen, en de volkomen wapenhandelingh geleert, en de spraeck kundich worden, tegen haer vijanden in 't velt gevoert; soo dat altijd de Sweeden, jonge-aenkomende, in 't Guarnisoen wel-geoeffende, en in 't velt Couragieuse Soldaten hebben. Daer-en-boven so worden veel Duytsche ende andere gheworven volckeren aenghenomen, wanneer een grooten Oorloch voor handen is.

In het gheheele Coninckrijck Sweden wordt geen ander als de Lutersche Religie getollereert, ende worden veel geleerde luyden onder haer gevonden.

Desen Coninck tegenwoordich regerende Carel Gustaff is van middelmatige stature, vol-lijvich, wacker ende ras van leden, spichtigh van gelaet, van een goedt oordeel, en in den oorloch ervaren; Sijns ouders in het een-en-veertichste Iaer; ende is gheboren Anno 1616. Sijn vader is geweest Ioh. Casimir Palts-Graef by den Rhijn, Soon van Hertoch Iohan den I. van Tweebruggen. En sijn Moeder Chatarina, Dochter van Carel de 9. en des laesten verstorven Conincks Gustavus Adolphus Suster. Sijn Groot-Vader is geweest Coninck Carel, en sijn over Groot-vader Coninck Gustaeff, welcke de eerste van dese Lienie tot de Conincklijcke weerdigheyt is gekoomen.

Beschrijvinge van Noorwegen.

NOorwegen is een besonder Coninckrijck 't stont eertijts heerlijk te bloeyen, en breyden sijn Heerschappy over de Deenen, en over de andere Eylanden van de Oost-zee uyt, terwijl dat van wettelijke en erfelijke Coningen bestiert wiert. Maer doen de Heeren en Edelingen, van sin veranderde, sich soo verre lieten overreden, dat sy een tot de Heerschappy verkoosen, is 't Coninckrijck allenghs vervallen, vermits yeder naer dat hy machtigh van middelen en vrienden was, nae de Croon trachte, en sijn oogh daer op gevest hield: in voegen dat door tweedraght en twist, uyt soodanigh een begeerte tot de Heerschappy gesprooten, de Deenen machtigh over 't Rijck geworden zijn, en Noorwegen overweldight, en dat aen de Croon van Deenemarcken gevoeght hebben. De Deenen dese gelegentheyt waernemende, benaerden Noorweghen sodanigh, dat aen d'inwoonders geen vergadering toegelaten wiert. Hun huysen en wooninghen, eertijds heerlijke plaetsen, vervallen ten meestendeel, vermits het verlot van die weer op te timmeren hen benomen is. Hun handel en zee-vaert geschiet doorgaens met toelatingh van de Coninck van Deenemarcken, sonder de welke sy heel weynigh kunnen uytrecten. Voorts al de rijckdom en overvloed wort den Deenen toegevoert, aen de welken sy dies-halven niet als ondersaten, maer gelijk slaven onderworpen sijn. Uyt dit Coninckrijck komt de Berger-visch, of Stock-visch, die dus genoemt is, om dat sy in de wint en koude, gelijk stocken uytgereckt wort. Ianuarius is de bequaemste tijdt tot de voorspoedighste vanght van dese Visch, om dat de koude dan op haer felste is; seecker een bequame tijdt om visch te droogen. Maer de visch, die in een sachter tijdt van 't jaer gevangen wert, is niet soo goet, en de verdervingh meest onderworpen.

Noorweghen leyt van 't Sweedtsche Coninkrijk door groote en hooge bergen afgescheyden, die altijd met Sneeuw bedeckt sijn, en daer men swaerlijck aen komen kan. Men heeft echter allenghs

eenige wegen door de bergen, die de toegangh tot het voorgenoemde Coninckrijk maecken, gebaent. Men telt in Noorwegen veel Burghten, Steden en Dorpen, en onder anderen den Burgh van Warth, die een stercke vestingh is, en een besettingh teghen de Laplanders heeft: gelijk oock de stadt van Markur, de Burgh van Reon, de stadt Nidrosien, of Dronten, 't welck de Hooft-stadt is: Bergen een Bisschoppelijcke stadt, Staffanger oock een Bisdom, Kunghspergh een Burgh, de stadt Saltsburgh, en noch een andere stercke Burgh, Bahus genoemt, aen de Noordt-zyde gelegen, daer de vloet Tolheure in zee valt.

De West-zyde van Noorweghen is deurgaens geplaeht met verschrickelijke Zee-gedrochten, en voornaemlijck van groote Walvisschen, die wel hondert ellen boven langh sijnde, sich in 't begin van 't jaer vertoonen, en voor de Schippers en Bootsgezellen seer vervarelijck sijn, vermits sy Schepen en Menschen verslinden en in 't verderf storten. De Schippers, sulck een gevaer af weeren willende, hebben by sich Castoreum of Bevers-kullen, dat sy nat maecken, en in zee werpen. De Walvisschen, dese stanck niet verdragen konnende verdwijnen, ende sincken naer de gront. Dit Landschap heeft noch een kleyn beest, gelijk een Rot, dat men Lemmer noemt, vier voeten langh, en heeft een huydt van verscheyde verwen. Men seght dat dese beesten uyt de lucht vallen, als het dondert, en dat sy gelijk de Sprinck-hanen, al de groente verteren, en op sekere tijdt sterven. Dit is d'oorzaeck dat de lucht, door der selver stanck verdorven, veel sware sieckten, en voornamelijck eenige domheyt in 't hooft, en de geelsucht aen de inwoonders veroorsaect. In Noorwegen is een Meyr, Mos geheeten, daer in somtijds een Slangh gesien wort, die wonderlijck groot is, en van d'inwoonders voor een teecken van groote veranderingh, die in 't Rijck gebeuren sal, genomen wort. In 't jaer vijftien hondert twee-en-twintigh sagh men de boven-genoemde Slangh seer hoogh boven 't water, en was in 't ronde gedraeyt, en nae dat men van verre kon sien, vijftigh ellebooghen langh. Korts daer nae wiert Coningh Christianus uyt sijn Rijck verdreven.

Het Coninckrijk Noorwegen is wel een groot Land, maer niet so vruchtbaer als Deenemarcken, en ten deele aen de Zuyt-zyde een gelijkenisse met Sweden hebbende; maer andersins doorgaens met hooge klippen ende Bosschagien beset, en door de Valleyen loopen groote Rivieren, waer langhs het meeste landtvolck haer onderhoudingen van Bouw- en Wey-landt hebben; geeft dieshalven schoone en visrijcke Rivieren: het wort, alsoo het een Erf-rijck aen de Coningen van Denemarken is, van een Vice-Roy ofte Stadt-houder geregeert, die sijn Residentie op Aggershus heeft; Het is gedeelt in vier Hooft-provintien ofte Leenen, als daer sijn Aggershus, Bahus, Trundheim en Bergenhus-Leen, die door de voornaemste van den Deenschen en Noortschen Adel worden gegouverneert, behalven de andere en kleyne Leenen, die oock een deel aen Deensche Edelluyden gegeven worden also in Noorwegen weynigh Edelluyden, ten aensien van sijne groote, sijn. De Inwoonders sijn vroomme, eenvoudige ende gast-vrye Luyden, principael de Boeren op het Lant, maer in de Steden hebben sy de selve natuer van de Deensche; want het meeste part van de geene, die in de Steden wonen, sijn Deenen ofte Holsteynders, die in den handel van het hout en andere Coopmanschappen haer voordeel genoegh weeten te soeken, houden daer nevens kostelijk huys, met veel gericht, oock wijn en vreemde Bieren over Taefel.

Noorwegen is in sich selfs sterck, van

wegen de enge passagien te Lande, also dat op veel plaetsen, niet als man voor man kan passeeren, en langhs de Zee-kanten periculeuse klippen zijn, waer langhs, als oock de grentsen, ettelijcke mijlen van den anderen op hooge plaetsen een hoop hout staet, Waer genaemt, die in de Krijghs-tijden, als sy een vloot vyandts Scheepen, ofte inval in het Landt vernemen, in brandt gesteecken wort, waer door in korte tijt het gantsche Landt gewaerschouwt is.

Noorwegen heeft veele Steden, waer onder Bergen de grootste en principaelste Handel-stadt is, daer na Trundheim, Christiania, Tonsberg, Fredriks-stadt, Scheen, Christiansant, Stavanger ende Maerstrant, al te samen van hout gebout, uyt gesondert Christiania en Christiansant, die van steen zijn.

Haere macht ende sterckte bestaet in de Vestingen van Bahus, Aggershus, Christiansoe, Bergenhus ende Wardehus op de Moscovietsche Grentsen, welke plaetsen continuelijk Guarnisoen houden van meest geworven Soldaten: heeft anders gelijk in Denemarcken, een trop Ridderschaps en Priesters Ruytery, die benevens dry Regimenten Voet-volk op 't Lant gehouden worden, en sijn uytgeschreven Boeren Soons en Knechts, welke in tijt van noot in de steeden en langhs de Grentsen geleydt worden. Langs de Zee-kant heeft het goet bevaeren Volck, worden tot dien eynde alle jaeren tot versterckinghe des Konincks van Deenemarcken Vlooten eenige daer af tot Boots-luyden uyt geschreven.

In dit Koninckrijk wort alle jaeren, behalven de contributie, een groot geldt van de Tollen ontfangen, die tot des Konincks van Denemarken Hoff-houdinge geimployeert wort; want in 't jaer etlijke hondert Scheepen, Schuyten en Gallioten, die daer Rogge, Mout, Speck, Sout, Hoppe, Harinck en andere Manufacturen in-brengen, en met Balcken, Deelen, Sparren, Teer, Ongel, Bock en Schaeps-vellen wederom geladen worden; want in Noorwegen so veel Koorens niet en wast, als tot onderhoudinge nodigh is, eeten dies halven de Boeren op het Landt meest broot van Garst en Haver, het welke dun en ront, op een groote platte steen gebacken, en Flach-broot genaemt wort. Dit Landt heeft een treffelijcke Silver-mijne by Kongsbergh, waer van den Konink des jaers voor sijn aendeel, behalven de Thienden, die oock van dry of vier Cooper-bergen, ende etlijke Yser-mijnen hem toe komen, een groote Inkomst heeft.

Dit Lant Noorwegen wort in goede Policie gehouden, en worden insonderheyt de Dieven en Moordenaers met groot Rigueur gestraft, also dat dit Land, onaengesien het vol klippen en Bosschen is, voor de Reysiger so seker is, als eenig Lant onder de son. Dit Landt also het onder Denemarcken hoort, heeft sijn gewisse statuten, waer dies halven oock geen Advocaten gevonden worden, als maer in elcke Stadt een of twee be-eedigde Procureurs, en heeft yemant wat te klagen, dat doet hy in de steden aen de Lants-Vooght, en op het Lant aen des Konincks Vooght, daer dan op het Lant de gesworen Schrijvers, en in de Steden de Burgemeesters en Raet haer oordeel spreekken, en die met sulken oordeel niet te vreedden is, kan voor den Lougmand (die een Landts-Richter, en in elcken verleeninge een is) haer partyen citeren, en soo dan de geene, die het Recht tegen gesproocken wort, daer mede niet vergenoeght is, soo citeeren sy den Lougmand met sijn partye voor den Koninck ende Rijcks-raet, die gemeenlijk alle questien aen te hooren en te decideeren, in Noorweghen koomen, welckers uytspreeck sonder verder Appell ofte Revisie in weerden moet gehouden worden.

In dit Koninckrijk wort gelijk in

Deenemarcken maer de Lutersche Leer gheoeffent, en zijn daer in vier Bisschoppen, nevens haere Proosten, soo opsicht op de andere Priesters, die gelijk in Denemarcken groote inkomsten hebben, nemen; also sy sich meer met de Coopmanschap, als met haer Predicatie bekommeren, waer toe veel oorsaecken zijn, dat sy nevens haer Tienden van de Boeren op het Lant (daer niet veel koorn wast, van wegghen offerhande, biechten, trouwen, kinder-dooopen) genieten, bootter, smeer, Bocken, Schapen, ende haere vellen, het welck sy dan de Steeden verkoopen, ende wederom wat sy tot hare kleedinge ende vreemden Dranck behoeven, daer tegen koopen, want de Priesters op het Landt meest de geene logeren, die op des Konincks Pas reysen, ende wordt by haer goeden dranck, insonderheyden Brandewijn ghevonden: heeft te Bergen, Trundheim, Christiania, elck apart een Gymnasium, alwaer de Ionckheydt in de Theologie (alsoo sy niet anders studeren, ten sy in de Medicijn) soo verre onderwesen wordt, tot sy bequaem op de Academie te Copenhagen ofte andere plaetsen koomen konnen.

Alsoo dit Koninckrijk aen de Koningen van Denemarcken, sedert Christiaen de I. toebehoort heeft, soo is het noch tegenwoordigh aen dese Linie, en haere regeerende Koninck is Fredrick de 3. ende is Anno 1656. al rede van de Rijcks-standen (alsoo het een Erf-koninckrijk is) desselfs oudtsten soon Christiaen de 4. tot haren successiven Prins en Koninck nae des Vaders doot den Eedt gedaen, en gehuldight.

Beschrijvinge van Finlandt.

Finlandt, soo veel geseght als fijn of schoon Landt, om dat het vermaeckelijcker en lustigher dan Sweden is, heeft eertijts d'Eernaem van Koninckrijk ghevoert, doch is heden niet meer dan een Heerlijckheyd. De Sclavoenen, gelijk Munster schrijft, hebben in voortijden de heerlijckheyd van Finlandt beseten; en hun spraeck was toen daer aengenomen, en sy leefden op een selve wijze, als de Moscoviters of Grieken. Dit Land behoort heden onder de Heerschappye van 't Sweedtsche Koninckrijk, en d'aerde brengt goet Kooren voort, vermits het Landt vlack, en niet met soo veel berghen en moerasschen, als Sweden omringht is. De voornaemste plaetsen sijn Gust een Burght, Albo een Bisschoppelijcke Stadt, Rasburgh, Wyburgh, 't Hertoghdome van Karel, en soo voort. Wyburgh leyt op de grensen naer de Russen en Moscoviters. De Inwoonders van Finlandt voeren d'eshalven ghestadige oorlogh teghen de Moscoviter naer de zijde van de zee, die in de Winter vast toevriest, en des Somers tot de Scheep-vaert bequaem is. Wat de tael der Finlanders aengaet, die is tweederhande. d'Inwoonders van Wyburgh sprecken ten meestendeel de Sclavoensche tael, tot Sibbon en Borge toe: maer aen de zee-kant wort de Sweedtsche tael meest gebruyckt: doch de geenen, die in 't midden van 't Landt wonen, hebben een besondere spraeck. De tael der Sweedtschen is de Gotsche niet ongelijck, ende heeft oock groote gemeenschap met de Deensche ende Noorweeghsche spraeck. Sy hebben veel woorden, die met de Duytsche tael over een komen, vermits hun spraeck uyt die van d'oude Duytschen gekomen is.

Finlandt, in een Landtschap Noordwaerts gheleghen, is een deel van Noorwegen, het welcke soo groote wijde en lenghde is begrypende, dat'et in voorleden tyden pleegh een Koninckrijk op hem selven te wesen. Dit Landt, hoewel het een van de koudste landen is die in de werelt zijn, soo wordt het nochtans bebouwt, bezaeyt, en bewoont van seer stercke en moedige mannen, die in voo-

rige tijden hun vyanden kloeckelick plegen te weerstaen,

en hun lant vromelijck te bewaren, en teghen den aenstoot van hun vyanden te beschermen. In Finlandt is de Locht seer koudt, als 't oock in andere landen is die daer omtrent geleghen zijn: Maer sy is'er seer suyver en klaer, en selden regent het daer in de Somer, soo dat'er een heel ghesonde locht voor 's menschen lichaem is. Want de Locht is'er soo gematight, dat men de Visch, die alleen in de Son gedrooght is, daer sonder souten bewaren magh, alwaer 't thien jaer langh sonder bederven. Van den vijftwintighsten dagh van Maert tot den achtsten dagh van September, soo is 't daer eenpaerlijck dagh, sonder eenighe duysterheydt van avondtstunden te hebben: Ende van den vierden dagh van May tot den eersten dagh van Augustus, soo gaet de Son daer niet onder, maer wordt altijdts boven het aerdtrijck ghesien. Het Noord-eynde van Finlandt is ghelegen wel drie hondert vijftigh Gotsche mylen van 't Zuydt-eynde van Gotlant, alwaer op seeckere plaetsen (als te Lincopen en Scaren) de Son wesende in 't beginsel van Cancer, men ter rechter middernacht sonder eenigh licht, kan lesen oft schryven, de kleynste letteren die men vinden magh, oft oock sien alderhande gelt te ontfangen en te tellen. Op welke plaetsen, en oock andere daer omtrent ghelegen, aldaer de Noordsche Pool boven den Horizont tsestigh graden verheven staet, soo siet men van 't eerste van May, tot in 't beginsel van Augustus gantsch geen Sterren aen den Hemel, dan alleen de Maen, de welke vol wesende, ghesien wordt als een brandende Doornhaegh, draeyende omtrent het vlacke van der aerden, waer af die van 't landt seer verwondert en vervaert zijn.

Schrick-finlandt is een Landtschap gelegen tusschen Biarmen en Finlandt, streckende met eenen hoeck Zuydwaerts tot aen de Zee van Bothnien. En wort meestendeel geheeten de Staert, om dat de lieden van 't landt gebruycken seeckere langhe effen houten, die voor krom zijn, ghelijck een Boogh, de welke sy binden onder aen 't plat van de voeten, en lopen daer mede over de Sneeubergen, opwaerts langs en dwars, alwaer het hen belieft, haer selven voerende en regerende met een stock die sy in de hand houden: Maer het eene hout moet een voet langer wesen dan 't ander, en dat nae de maet der lenghde van man oft vrouw, te weten, is een man oft vrouw acht voeten langh, soo moet het een hout wesen effen langh acht voeten, en het ander negen. Ten anderen soo bekleeden sy dese houten van onder met een dun velleken van een Rangyser Kalf, welke zijn beesten van hayr en gedaente gelijk Harten, maer sy zijn veel hoogher en grooter van lichaem. Dat sy dese houten van onder met dese dunne vellekens alsdus bekleeden, geschiet uyt verscheyde oorsaecken. Ten eersten, om dat sy te gemackelijcker en gladder hen selven souden mogen over de hooghe Sneeuwbergen voeren. Ten anderen, om hen selven, als sy komen omtrent het hangen van de bergen en steenrotzsen, lichter en beter te keeren en wenden. Ten derden, om dat sy niet in 't opwaerts loopen van de Bergen van boven af vallen, oft te rugge achterwaerts afschieten souden: want de hayren die noch aen de vellekens zijn, rechten hen op gelijk borstels van een Egel, en steecken in de Sneeuw ghelijck oft houte priemen waren, en door een wonderlijcke kracht der natuur, soo houden sy teghen dat men niet achter over valt. Daerom als sy geleert en ghewoon zijn met sulck gereedtschap te loopen, soo is'er geen bergh soo hoogh, oft steenrotz soo steyl, oft dal soo diep, insonderheydt in de Winter, of sy geraecken daer lichtelijck op en af, en loopen waer dat het hen belieft. Maer in de Somer soo valt het hen eenigsins lastiger, door dien dat de Sneeuw van

de warmte der Son sachter gheworden zijnde, terstont wat wijckt in 't aendrucken van de houten, die onder aen de voeten vast gemaectt zijn. Niet te min daer is geen bergh soo hoogh noch soo steyl, of sy gheraecken'er met list van loose omweghen en kromme omloopen, diese ghebruycken, boven op. Want in 't scheyden der valeyen, soo loopense niet terstont opwaerts, om boven op den top van den bergh te geraecken, maer loopen draeyende rondom den voet van den bergh, 't selve volhardende tot dat sy zijn op 't opperste van de berg of steenrotz, of daer sy begeeren te wesen: het welcke by hun heel ghemeen is, oft als sy ter jacht loopen daer sy seer curieus af zijn, en groot vermaeck in hebben: oft somtijts oock dat sy uyt geneughten om 't snelst loopen, ghelijck die geene doen die in de loopbaen loopen, niet soecken dan de prijs te hebben van 't snelst te loopen.

Beschrijvinge van Laplant.

LApplandt voert de naem van 't volck dat daer in woont. De Duytschen noemen soodanige lieden Lappen, die geheel niet ter snee spreekken, die slecht en eenvoudigh zijn, en alle dingen sonder bewimpelingh uytlaten. De Lappen die in dit Landschap woonen, zijn van middelbare gestalte, en soo snel en geswindt van lichaem, dat sy schoon met een Boogh en Pijl-koocker beladen, door een hoep, die niet meer dan een elleboogh hoogh is konnen geraecken. Hun kleederen zijn engh, en wel dicht om 't lijf gesloten, om de oeffening van hun lichamen niet te beletten. Sy steecken des Winters niet alleenlijck het hooft, maer oock het geheele lichaem in bonte vellen; jae soo danigh dat d'oogen alleen niet gestopt en bedeckt zijn, ende voor so veel het overige aengaet, eer een wildt beest, dan een mensch ghelijcken. Sy hebben geen vaste woonigh, maer nemen hun verblijf onder hutten, die herwaerts en derwaerts gesleept worden. Sy sijn oock heel goede schutters en jagers. Hun Landt draeght geen Kooren, en wort niet gebouwt. Hun onderhoudigh bestaet in visch; en sy eeten dieshalven visch tot visch. Hun vryheydt is om dese oorsaek langh ongeschonden gebleven, vermits in Laplant weynigh te halen was, en d'inwoonders dappere en starcke mannen, hun landt lichtelijck tegen d'aenloop der vreemden konden beschermen. Zy zijn echter eyndelijck onderworpen en gehoorsaem gemaectt, ende geven dies halven aen de Koningh van Sweden eenighe goede bonte vellen, tot betalingh van de schattingh, die sy geven moeten.

De Lappen, een boven maten plomp en beestachtigh volck, dat wantrouwig is, en van alle vreemdigheyt vlieden, die sy sien, woonen aen d'uyterste oever van de hooge Zee, daer de groote Koninckrijcken van Noorweghen en Sweden met een enge hals aen 't vaste aertrijck hangen. Zy hebben geen kennis van Vruchten, van Kooren, of van goet weer. Zy generen sich alleenlijck met schieten en jagen, en kleeden sich met de vellen der wilde beesten. Hun slaep-kamers zijn hoolen, vol van dor loof, of holle boomen, die van ouderdom, of met vuyr uytgeholt zijn. Eenige van hen visschen in de Zee, daer men veel visschen vanght met groot geluck, maer met weynigh vernuft. Zy droogen dese visschen, en bewaren die tot hun vrucht. Zy zijn kleyn van lichaem, met gedronge platte aengesichten, maer geswint en snel van voeten. De Lappen vermangelen de voeder der witte Harmuynen tegen alderhande Waren. Zy sien en spreekken de Coopliden niet, maer sy maecten een vergelijkingh der Waren, en van 't voeder, en sy laten de beyde hoopen leggen, en handelen op goet geloof

met de geenen die afwesigh sijn. Eenige gheloofwaerdige getuygen hebben oock gheseght dat men aen de gene zyde

der Lappen in een Landt, teghen het Noordt Noordt-west gelegen, Pigmeen vindt, die in eeuwige duysternisse woonen, en hun volkome grootheyt bereyckt hebbende, niet grooter als onse kinderen van tien jaren sijn. Dit is een vervaerlijck volck, dat al knarsende op haer tanden, is spreekende. Zy sijn oock d'Apen en Simmen heel ghelijck, vermits sy in grootheydt van andere lieden verschillen. Aen de Noordt-zyde sijn veel volcken, die onder de gehoorsaemheyt der Moscoviters leven, en sich by nae dry maenden reysens, en tot aen de Scytische Zee uytstrecken.

Beschrijvingh van de Noordt-kaep.

DE Noordt-kaep in 't Latijn *Oceanus Hyperboreus*, ofte *Mare Septentrionale* gheuoemt, begint (ghelijck men gemeenlijck acht) van Yslandt af, en sich tusschen Biarmen en der Pigmeen lant, of Nova Sembla uytstreckkende, wort Mare Glaciale, of Ys-zee, en Mare Petzorcke, en in een inham de Witte Zee geheeten, ende loopt door de enghte van de Weygats tot in de Scythische Zee. Dese Noordt-zee bespoelt de Landen van Finmarcken, Schrick-Finlant, Laplant en Biarmen, tot aen de Sinum Oranicum, Golfo de Mesena, of Mare Album, dat is de Witte Zee, daer s. Nicolaus een Solufki gelegen sijn. Hier scheyt Europa en Asia sich van malkander, met een rechte streeck van de Springhbron van 't water Tanais, tot in de Zee Petzorcke.

Aen d'oever van Laplant en Biarmen leggen eenighe Eylanden, die gelijk vestingen, de strandt beset houden, tot aen de Witte Zee. Onder dese Eylanden sijn Trompsont, Surroy, Inget, Helmsey, Wardhuys, Kilduyn, Stappen en de Noordtkaep.

Beschrijvingh van Gothlandt.

GOtlant wort dus genoemt, om dat het Land van dese plaets seer goet, ja beter dan eenigh ander gewest van 't Noorden is. Want het draecht Cooren en andere vruchten in groote overvloed, en heeft seer goede Honigh, vette beesten schoone weyden, schieprijcke vloedden, en dichte bosschen. Het is rijk van vellen, en heeft overvloedt van Metalen, en voornamelijck van Coper. De Gotthen waren eertijds meest bekendt, om de vermaerde tochten die sy deur geheel Christenrijck deden: Maer heden weet men meer van d'inwoonders van Sweeden te segghen, vermits d'eer ende roem van de Croon aen hen overghevoert is.

Gotlandt is aen de Noordt-zyde bepaelt met de Zuyderlijcke grensen van Sweeden; aen 't Westen met de berghen van Noorwegen, aen de Zuydt-zyde, ende naer 't Oosten met de Zee. De voornaemste plaetsen van dit ghewest sijn Lodhuse, daer een goede haven is. Waerburgh een schoone stadt met een Burght, Malmoy, Calmer, het welck een schoone Haven met een Burght heeft, die met recht by de Burght van Mylanen geleecken magh worden, Suderkoppen, Noord-koppen, Lindekoppen aen de Wener, Vasten en Huerlandt: oock het Hertoghdom van Oost Gotlandt, daer twee steden in sijn, Schooningh en Linkoppen: het Hertoghdom van Hallandt, van Smallandt, van Bleschingh, en soo voort. In 't gheheele Landt worden veel beesten ghejaecht en gevangen, door hun kostelijcke vellen den inwoonders groote winst toebrengende; vermits de vellen der Matters, Zabels en van andere beesten van daer komen, en deur de geheele werelt getrocken worden. Niet verre van 't vaste Landt van Gotlandt leght een Eylandt, 't welck oock Gotlandt gheuoemt wordt, en een deel

van dit Koninckrijk is, daer uyt veel volcken ghesprooten zijn, die sedert andere Landschappen bewoont hebben.

Casimiris, Coninck van Poolen.

Beschryvinghe van *Poolen*.

POlen is met sijne Heerlijckheden begrepen onder den 37 en 55 graden lengde, en 48 en 56 der breedten nae den Polus Articus, den naem komt van Poulouki, 't welk beteekent Roover en Iager, in de oude spraek, om dat de Poolen niet soo polijt waren als op dese huidige eeuw, doe sy haer vast-stellingh

begonnen: andere nemen de betekenis van de naem van Pole, 't welck vlack of woest in een Slavonische spraek beteekent. Lekus is d'eerste Prince van dese Natie geweest, na den welcken dertien Princen of Hoofden geweest zijn, en negentien Koningen of gekroonde hoofden, door de verkiesingh der Edelen, de Kerck en voornaemste Officieren van 't Rijk bevestight, welck nae de doot des Konincks versamelen, en noemen een ander welck sy weten dat de Croon verdient, en soo sy gheen volck in haer landt daer waerdigh toe vinden, nemen sy een vreemde. Hoe-wel sy na de vlucht van Hendrick de derde haer 15. Koninck, walgden van vreemde voor Koninck in te halen. Den Prince daer toe verheven zijnde, neemt den Tijtel van Coninck van Poolen, Groot-Hertog van Littauwen, Swart-Russien, Pruysen, Masovien, Samogitie, Livonien, Smolensko en Czerniochounie; welcke Casimier den tegenwoordigen Conink aen neemt, hy noemt sich erfgenaem der Sweeden, Gotten en Vandalen. Zijn intrest is wel met de Poolsche Edel-luyden te staen in 't bewaren des wets, welck sy hem in 't kroonen doen sweeren: met Vranckrijk correspondentie te hebben, om de Keyzers wapenen af te weeren, wanneer de selve wat tegens sijnen staet soeckt te doen, met de Turck vrede te hebben, maer hem wacker tegens te gaen, wanneer hy de vrede eerst breeckt: 'tmoes-koppen der Tartaren te beletten, en boven al de Moscoviter in hare grensen te houden, en daer toe vrientschap met de Persianen Turcken en Sweden te hebben.

Den Koninck en 't meestendeel der Poolen zijn Rooms-Catholijck, daer zijn veel Protestanten, jae selfs onder de grootste familien van 't Coninckrijk, welck de vryheyte van conscientie voor-wenden, daer sijn noch weynig Arrianen en een groot getal Ioden, daer de Edelluyden in ongelegentheyte nae toe vluchten.

De sterckte van dese Staet is in nootsaeklijckheyte van 80 of 100000. Man, om dat de Princen haere onderdanen dwingen den Oorlogh te volgen: indien 't selve in Vranckrijk gedaen wierdt, men sou so grooten menigte van soldaten hebben, dat men der geen voetsel voor soude hebben: de Wapenen der Poolen zijn Zabels, Zagayen, Boogen, Pijlen, Musquetten, Pistoolen en Canons.

d'Ingeboornen zijn seer gemeen, kostelijck in kleederen, liberael, colerijck, eerbiedigh, beleeft, wetende, goede ruyters, groote eters, en weynich drinckers, maer zijn doot-vyanden van Duytsche, gelijk van Sweeden, Deenen, Engelsche, Franschen, Yren, Spangiaerts, Portugijsen, Mooren, Arabiers, Abisins, Ottomans, Keselbaches, Mogols, Insbegs, Indous, Persis, Chinesen, Iaponners, Tarters, Muscoviters, Nestoriaensche Armenien, en Italiaensche Griecken. Haer tael verschilt een weynig van de Muscovische en Slavonische, 't welck eenige doet schrijven dat de Slavonische tael geheel in Oost-Indien gaet, 't welck valsch is: om dat men in Griecken-lant, Natolien, Perssen, Iusbeg en groot Tartarien Turcks spreeckt, in Indien aen dese sijde van den Ganges, aen 't Suyden van Persien, en in Georgien Persiaens. In Indien over de Ganges, Malays; en in Africa gaet 't Arabis in zwangh, ghelijck 't Latijn in Europa, daer zijn weynigh Poolen welck geen Latijn kunnen; sy sijn niet seer vijs in kost, maer mengender veel Saffraens in, laten haer hoofd en baerd scheeren, dragen lange rokken, gelijk Tartars en Perssen, op het hoofd hebben sy een muts met een swarte rand van een Sabel of Marter, welck sy uyt Moscovien krijgen; sy veranderen haer mode niet, om dat de selve ghemacklijck is, en bysonder om haer Landt welck kout is; de kleedingh der Vrouwen verschilt weynig van de Mannen: maer de huys is anders, sy hebben

minder vryheydt als in Vranckrijck; de Polen zijn goede Mannen.

Men reyst daer met Karren, om dat de Herbergen op 't Landt niet als vier mueren zijn, men moet alles mede brengen tot eten, drincken, slapen, 't welck daer ongemaklijker is als in Vrankrijk, daerom verteert men daer minder als in Vranckrijck, men kan daer met tien croonen soo veel doen, als met veertigh in Vranckrijck: ick heb daer eerst geleert my niet te ontkleeden om te slapen te gaen, 't welck gesonder is, maer quader als d'onse, om dat men minder koude krijgth. De kleederen zijn soo ghemaect datse 's nachts geen ongemack aen-brengchen, om datse geen kroppen, stijvigheyt of ander cieraet gebruycken, het welck een mensch onghemack aen-brenght; hare schoenen zijn gelijk de voeten gemaect, en hare huyven ghelijck hare hoofden.

Den Adel van dit Koninghrijck is al even hoogh, en die in de hoogste bedieningh is, is de grootste: sy kennen geen Edelluyden in haer lant, als die van hare natie, of welck dienst aen de Polen gedaen hebben, diese met dien tijtel vereeren: sy gebruycken meerder macht over 't slechte volck als men geloven sou, 't en waer men 't selve gesien had: sy mogen om geen doodslagh van hare onderdanen gestraft worden: soo datse Coningen en souverains zijn, 't welck Polen van allen tijden 't Rijck der Edelluyden ghenoeemt heeft: sy zijn soo jalours over dese vryheydt, datse tot desen dagh toe de Mansulmans hebben te rug gesmeten, sonder nochtans tot de vernielingh der Tartars te willen verstaen, nocht tot 't onderbrengen van Griecken-lant, uyt vrees dat hare Coning Keyser van Constantinopolen of Oosten wordende, al te absoluut worden moght: sy nemen de kaele Edelluyden in haere huysen, de selven van alles versorgende, so datse somwijlen om sulcke onkosten weynigh aen hare erfgenamen achter laten. De principaelste officien van dit Rijck zijn, den Coningh, Coningin, Archtbysschoppen, Bisschoppen, Senateurs, Palatinen of Weywoden, de Chmelains, den Mareschal van Polen, den Mareschal van Littouwen, den grooten Cancelier van Polen, van Littouwen, den grooten Tresorier van 't Rijck, van Littouwen: de Mareschal van 't Hof van Littouwen. Den grooten Generalissimus der Armeën, den Secretaris van 't Rijck. De groote Thresoriers van beyde de Staten, den Stalmeester des Conings, den grooten Tresorier des Conings Hof, den grooten Tresorier van 't Hof te Littouwen, Tresorier van Pruyssen, den Procureur Generael van den Fisco: Commissaris van den Oorlogh: Capiteyn der Saintenellen, en bewaringe der frontieren van Tartarien, d'ontfangers der tollien: de meesters van de munt: de meesters der mineurs: de meesters der wateren en foresten, den grooten kamerlingh des Koninghs, en andere minder Officiers van des Konings Hof.

Beschrijvingh van Pruyssen.

Pruyssen, was als andere Landen na de Scheppinge langh woest en onbevolckt: Tot eenige Menschen die toen woonden aen den oorspronck des Waters Donauw, 't welck Europa van Asia scheyt, de onvruchtbaerheyt van hare Landen moede zijnde, andere Landen sochten, en hun hier in Culmigerien neder setten: Dese Luyden al lange voor de Cimbri hier gewoont hebbende, kregen vermaeck in dit Lant, en mits sy grof en sterck waren, bouden dieshalven seer sterck aen, so dat Pruyssen, 't welck te vooren een gruwsame Woestijn was, in schoone Ackeren en Velden veranderden: Evenwel waren dese Inwoonders woest, en van alle Burgerlijke zeden vreemd: Zy waren root

van Aengesicht, en als beesten ruygh en hayrigh: Van Spijs te bereyden wisten zy
niets, en

verwonderden haer als zy ontrent het Jaer 1190. de Christenen die tot haer te Balga, om te handelen by ghekomen waren, sagen eten Salaet, Cool, Knofloock en Petercelie, zy vertelden sulcks tot een groote verwonderingh aen hunne Vrienden en Huysgenooten, als sy thuys quamen: Ia 't geen belachelijkst was, het verbaesde hun, die seer stout en onverschrickt waren, want dit dochten en seyden zy onder malkanderen: *Eten dese Christenen also Groen Kruyt als de Koeyen en Paerden op 't Velt, so sullen sy haer lichtelijck in de Bosschen onthouden kunnen, en wy niet seer lang tegens hun Oorlogen mogen, &c.* Hare kleederen gelijk noch de rechte Littauwers, waren Beeste-vellen en sonder hovaerdy: Van Bedden wisten sy niet: ende haere Schoenen waren gemaect van Schorsen en basten van Boomen.

Als zy op eenige plaets by malkander wilden komen, maecten sy kerven, of seker getal knopen in een snoer, daerse de tijt by onthielden, Als sy de Boecken der Cimbris en hare Schriften saghen, meynden sy het waren Goden datse door alsulcke Characters malkander verstonden, andere hielden de Cimbris daerom voor bedriegers, niet konnende gelooven datmen by sodanige tekenen malkander konde verstaen.

Nu noch heden ten daghe geloven de rechte oude Pruyssianen als sy erghens metter woon verhuysen, ende hun een kranck ongesont mensch tegen komt, ofte een out Wijf, dat sulcks ongeluck beduyt: Keeren derhalven weder, ende te huys komende, zegenen hun. Uyt de Kroegh t' huys komende, en indien haer ten eersten een mismaeckt out Wijf ontmoete, gaen sy wederom, en drinken noch een half bier: Waer door sommige schalke Waerdinnen een out Wijf daer toe hielden, doende niet alleen hare gasten weder tot haer keeren, maer wistse oock so langh by haer op te houden als 't haer geliefden. Geloofden mede dat na dit leven een ander was, daer elck geloont wiert nae hy sich teghens de Goden op aerden had aengesteld: En die alhier edel ofte onedel geweest waren, bleven insgelijcks so hier naer: De geen die hare Goden ende Priesters niet ge-eert hadden, wiert alles weder af genomen, en met naere verschrickeningen gepeijnicht: Hier teghens genooten de gehoorsame veel vreughde ende schoone Vrouwen, veel Kinderen, lieffelijcke Dranck, loutere Spijse, Somers met witte en 's Winters met warme Rocken gekleet wordende, in ruyme bedden slapende, en van gesontheyt lagchende en springende. Daer om als een der voornaemste storf, liet sijn Gemalin haer levent met sijn doode Lichaem verbranden, neffens Paerdt, Harnas, en al wat hem lief geweest was, om met hem die blijdtschap te genieten.

Van de Rechten en Privilegien der Oude Pruyssianen.

HET was geoorloft drie Vrouwen (en geen meer) te trouwen, want sulks was een laster, en onderhielden sy eenige omghekochte, die en dorfdn nimmer met den Mannen aenTafel sitten: maer waren altoos verplicht de Gasten en 't Huysgesin de Voeten te wasschen: En onder die gewoonte gebruyktense dese Vrouwen sonder opspraeck ofte eenigh ommesien: Doch niet te min was altoos onder dees Wijven alleen een de voornaemste, welck voorrecht gemeenlijck toe quam die uyt 't Schandiaense geslacht was.

Een Man weduwnaer geworden sijnde, mocht niet langer als acht dagen en nachten treuren: op den neghensten dagh bracht men hem een Maeght, en daer wiert hy by-gelegd, kon hy die hare Ionghvrouschap ontnemen, so wiertse hem tot een Vrouw gegeven.

Een Vrouw weduw wordende, en ongegoet zijnde, tot dese gingen de jonghe
Gesellen soo langh af en aen, datse een

Kint kreegh: Daer na wiertse een Weydelottin, en sy en vermocht van die tijdt af geen Mans meer te believeen, of wierden verbrant.

Overspeelders het waren Mans of Vrouwen, verbranden sy voor hare Afgoden. ende d'Asse wiert over de wegh gestrooyt: En sulcke luyden hare Kinders zijn onbequaem geacht geweest om Weydelotten te worden.

Soo een Wijf hare Man de Echtplicht weygerde, die mocht hy verbranden, ende hare Susters bleven daerom veracht, vermits die haer niet geleert en hadden de ghehoorsaemheydt aen haere Man en de Goden.

Als een Man boven de drie levendige Wijven, oock de vierde vrijde, die liet men van de Honden verscheuren, om dat hy den Goden daer mede onteert had.

Doot-slagh lieten sy nimmer versoenen, maer most den Doot-slager weder boeten: Soo yemant haren Goden-dienaer vermoorde, over die hadden de Vrienden des neder geslagen alle macht en geweld.

Een Dief geesselden sy de eerste mael, ten tweede reys sloegense die met Kluppels maer ten derdemaal werden sy voor de Honden geworpen.

Dese Steden worden door een Magistraet, maer de Voorsteden by Ammans geregeert. De Inwoonders sijn meest Koopluyden, diens handel veel over zee bestaet in Kooren, Asse, Vellen, Pelterijen, Tarre, Sout, Lijnzaet, Hennip, Was, Honich, en Hout, dat veel Wageschot genoemt wort: De Littauwers, Masuyren, en de Samiten hunne ghebuyren brengen die voorsz. Koopmanschappen in groote menigthe daer van buyten in. Men spreeckt daer Hooghduyts, en oock een Tael die men noemt Koeschlich: maer de Ambachts-luyden en en Dienst-boden, en 't Graeuw gebruycken veelderleye Tael, om de verscheydentheydt soo van haer selfs als de omleggende Volckeren. De Reviere Pregel loopt door dit Landt, daer seven Bruggen over leggen, ende is bequaem voor groote Schepen om in te komen, sy stort in 't Haf en de Oost-zee, heeft veel lieffelijcke Vis. By 't Casteel sijn twee Muertjens, daer het water Katsbach door loopt. Het Landt is rondtom vruchtbaer en vlack: Meest in Hoven, Weyden en Cooren-landen bestaende, en dieswegen van een seer playsante gelegentheydt.

Beschrijvingh van Yslandt.

YSlandt is een groot en ruw landt, dat berghachtigh, en vol van sneeu is, twee mael grooter dan Sicilien, en heeft in de lanckheydt hondert mijlen, naer het verhael van onse Schrijver, Olaus de Groot, in sijn elfde Boeck. Het voert sijn naem van de groote koude, en van 't gedurigh Ys, dat daer gheheele acht maenden langh ghevonden wort. Dit Eylandt brandt echter inwendigh van groote hitte, die noch vermeerdert wort, om dat in de meeste tijdt van 't jaer, uytgesondert in seeckere maenden, de hitte door de koude, die boven op 't aerdtrijck is, binnen gehouden wort, en niet te voorschijn kan komen. Dit Eylandt heeft deur d'AEquator de breete van vijf-en-tsestigh graden en een half; en aen de Noordt-zyde legghen de Eylanden, die Ebuden genoemt worden. Ick kan niet verseeckeren of dit het Eylandt is, 't welck van Ptolemeus Thula genoemt wort, dan of men het bequamelijcker Yslant mach heeten, om dat het Eylandt van Ptolemeus Thula genoemt, niet gevonden wort. De Caert-schrijvers van onse tijdt stellen ontrent Schotlandt, en d'omleggende Landen een meerder lanckheydt, dan Ptolemeus gemeent heeft. Ick sal d'oorsprongh van dit volck van wat hooger ophalen, en daer in de Kronijcken van Yslandt volgen.

In 't jaer veertien hondert, in de tijdt

van Alebrandt, die Bisschop van Bremen was, waren hier uyt Oost-Vrieslandt, en uyt het landt van Bremen seekere Edelluyden, die in de Noordtsche gewesten nieuwe Eylanden wilden zoeken. Sy gingen in de Weser te zeyl, en trocken deur de Orcadische Eylanden, en vonden dit Landt, 't welck toen in de eynden van Europa bewoont wiert, en aen 't welck sy uyt oorsaeck van de groote koude, de naem van Yslandt gaven. Na dat sy ontrent twee hondert mijlen verder Noordtwaerts aen gevaren waren, vonden sy een ander Landt, 't welck sy Groenlandt noemden, om dat men daer geen groente vindt. Toen sy noch verder naer 't Noorden, deur de Ys-zee wilden reysen, wierden sy een langen tijt van 't Ys verhindert, en eyndelijck met groote moeyte daer uyt geraeckt, quamen by groote wallen en afgronden, en by dicke duysternissen, daer uyt de genen die kennis van de scheepvaert hebben, meenen dat de vloedt van de zee voortkomt, gelijk Olaus de Groot in zijn elfde Boeck getuyght. Hier sneuvelde de geheele Vloot, uytgesondert een eenigh Schip, 't welck behouden wierdt. Nae veel moeyten en ghevaerlijckheden voeren sy deur de Tartarische Zee, en quamen in een heet gewest, en in een groote en weyde Haven gestreeken, traden aen landt, welckers inwoonders sich uyt oorsaeck van de groote hitte, in verborge plaetsen en holen onthielden. De genen die aen landt getreden waren, sagen hier en daer Goudt en andere kostelijcke dingen leggen; van 't welck sy soo veel, als hen beliefte mede namen. Sy ginghen naer hun schip, en siende dat sy van Honden, die onuytspreeckelijck groot waren, vervolght wierden, koosen de vlucht. Maer een van hen, die te seer met de roof beladen was, ende niet ontlopen kon, wierdt van de Honden verscheurt. d'Anderen, de wellen ende afgronden, van de welke gesproken is, schuwende; quamen nae langh reysen in Moscovien, deur d'Oost-zee gezeylt, keerden weer te Breemen, en vertelden 't geen 't welck hen voorgekomen was aen Alebrant, Bisschop van Bremen.

d'Yslanders zijn hovaerdigh en opgeblasen, voornamelijck om de sterckheyt des lighaems, daer met sommigen begaeft zijn. Ick heb een Yslander gesien, die een volle ton Hamburger bier aen sijn mont sette, en daer uyt, als uyt een kan dronck.

De Mannen ende Vrouwen hebben beyde eenderhande kleedingh, ja so dat men naeuwelijcks kan kennen of 't een man of een vrouw is. Men vint daer geen Lijnwaet, dan 't geen 't welck van d'onsen daer gebracht wordt. De vrouwen zijnder seer schoon, maer niet opgepronckt en geciert.

Alle de Yslanders zijn tot wangelovigheden seer genegen, en hebben seekere duyvels tot huysvrienden. Sy achten de geenen alleen geluckigh in 't visschen, die in de nagt, en dat noch van de duyvel daer toe opgeweckt worden. En hoe wel de Dienaers des Woordts alle naerstigheyt aenwenden, om hen van dese gruwelen af te trecken, soo is echter dit waen-geloof soo diep in gewortelt, dat sy geen onderwijs en vermaningh aennemen. Ia sy van de Duyvel geholpen, beloven als men gelt aen hem geeft, wint aen de geenen, van de welcken sy dat ontfangen, en voldoen oock hier in hun belofte, gelijk ick hier na verhalen sal, en gelijk Olaus de Groot in sijn derde Boeck van de Finlanders spreekt. Wyders kunnen, als het goede wint is, de schepen soo betooveren, dat sy niet voort kunnen komen Seker een groot wonder dat de Duyvel dus met hen speelt, die oock aen hen een middel, om de schepen stil te houden, gegeven heeft. Maer hier tegen moet men nemen het afscheytsel van een Dochter die maeght is, en daer mede het voorste deel, en eenige plancken bestrijcken: en door dese stanck wordt de Duyvel verjaeght.

d'Ouders leeren hun Soonen, als sy noch jongh zijn, lesen, en onderwijzen hen in de rechten van 't landt: In voegen dat'er weynigh gevonden worden, die niet kunnen lesen. Veel vrouwen gebruycken in 't schrijven soodanighe letteren, gelijk wy. Sy hebben oock noch andere Letteren, daer mede sy geheele woorden bedieden. Doch dese woorden kunnen niet, of seer qualijck, met onse letteren geschreven worden. Sy leeren van hun jeucht aen het visschen, daer in sy hun geheel leven besteden. Sy generen sich niet met de landtbou, en hebben geen ackers. Hun spijs is Visch, varsche Melck en Kaes. Sy nuttigen, in plaets van Broodt, Visschen die met steenen geklopt zijn, ende hun dranck is Water of Wey. Sy leven veel jaren, sonder Genees-meester te gebruycken, en veel komen tot de ouderdom van hondert en vijftigh jaren. Ick heb een man gesien, die gelijk hy seyde, twee hondert jaren out was. *Olaus de Groot* seght in sijn twintighste Boeck, dat de Yslanders drie hondert jaren leven, ende ten meestendeel geen Broodt gesien of geproeft hebben. Als d'onsen gemaelt Coorn aen hen verkoopen, soo mengen sy 't met Melck, ende bewaren 't wel; welke kost, ja een leckerny, voor de Edeldom is, ende *Drabbel* ghenoeemt wort.

De koop wort oock niet voor seker en vast gehouden, so sy niet eerst en te vooren met ons wijn en bier opgevult zijn, daer sy hun huysvrouwen, sonen ende dochters noch by brengen. Als d'onsen in de Haven komen, soo gaen d'Yslanders by hen, ende nemen hun dochters mede, die dan ondersoecken, of de genen die daer aenkomen, oock vrouwen thuyt hebben; en als sy bevinden dat sy geen huys vrouwen hebben; soo geven sy om broodt en beschuyt, jae om een geringh dingh hun lichaem aen hen over. d'Ouders geven oock somtijds hun dochter voor niets ten besten, ende dit voor een maent of so langh als sy blijven. d'Ouders hebben hun dochters so sy bevrucht worden liever dan te vooren, en voeden 't kint op tot dat de Vader weder keert, aen de welck sy dat, gelijk oock de dochter tot een geschenck geven. Een dochter die sich met een Duytsch man vermenght, wordt daer in hooge eer gehouden, en van veel vryers begeert. Iae 't is daer so verre gekomen, dat de schendingh buyten 't bloet geschiet, voor geen schande wort gehouden. Terwijl sy drincken verhalen sy wijselijcke daden, doch niet in ordeningh, maer gelijk het hen in de sin komt. Niemand heeft verlof om van de Tafel op te staen, om zijn water te maken: maer de dochters van't huys, of yemant anders komt, so haest als men wenckt, en hout de water-pot, die al gereet staet, onder de tafel. d'Anderen rochelen ondertusschen als swijnen, op dat men geen geluydt onder de Tafel hooren sou. Als sy de pis uytgegoten, en het becken gewasschen hebben, so vertoonen sy haer weer aen de tafel; en de geen die dese wijze niet wel na komt, wort voor een ongeschickt mensch gehouden.

Sy ontfanghen de vrienden met een kus, en besien malkander naerstighlijck of 'er niet een Luys op hun kleederen gevonden wort; 't welck lichtelijck kan gebeuren, vermits sy gebreck van Lijnwaet hebben. Indien sy een Luys sien, so nemen sy die af, met ontdekking van't hoofd; en de geen dien de Luys afgenomen wort, ontdekt oock zijn hoofd, om danck te bewijzen, gelijk sy aen malkander doen. De Vader en Moeder van 't huysgesin, slapen des nachts met de kinderen, op een Bedde, ende zijn met een wolle laecken bedeckt, 't welck van hayr gemaect is, sonder dat sy eenigh hooy of stroo daer onder legghen. Sy maecken des nachts in een pot hun water, daer mede sy des uchtens hun aengesicht en handen wasschen, en hun mont spoelen. De redenen die sy hier af

geven, is dat het gelijck sy segghen, schoonheyte en kracht geeft, de zenuwen en andere versterckt, en de tanden van vuyligheydt bewaert. Indien eenighe beesten in de Rievieren, of in het sneeuw (gelijck dickwils gebeurt) vergaen zijn, soo seggen sy dat die van Godt geslacht zijn, en houden hen in hooghe waerde. In 't jaer vijffthien hondert vier-en-tsestigh gingen in een plaets, Ackermisse genoemt, sekere Koeijen dwalen; ende vermits daer een dicke duysternis, ende veel sneeu viel, soo wierden sy niet ghevonden, dan in de Maent van April. Sy waren doot, maer echter ongequest en sonder eenighe stanck af te geven. Sy wierden gedeelt, en een deel daer af aen d'Overste gegeven, by de welcke ick toen woonde. Dese Overste darde het niet weygeren; want de gift te verachten is onbehoorlijck: en hy wilde dat men 't aen d'armen geven soude.

In de Winter, voor en na de stilstant van de Son, en als sy in het teecken van de Schutter, Steenbock, en Water-man is, soo hebben sy geen schijnsel van de Son. Sy hebben alleenlijck licht van de Maen en van de Sterren, tot dat de Son weer in 't teecken van de Visschen komt. Maer in de Somer in de stilstant van de Son, als sy naer de teecken van de Tweelinghen, de Kreeft en de Leeuw opklimt, soo gaet het recht anders. Sy houden sich des Winters veel dagen langh in 't Bedt, en oeffenen sich in 't Schaeck-spel. Hun knechten brengen hen de kost by 't bed. Hun brandingh in de lamp is Olie uyt de Visschen; en hun kaerssen zijn van Ongel.

In de Maendt van Februarius, als de Son boven hun Horizont is, en de dagen langer worden, dan beginnen sy te Visschen, en krijgen soo een groote menighe van visschen, dat het naeuwelijcks te gelooven is. De Visschen die drie maenden lang in de duysternis hebben geswommen, swemmen in der yl naer de loode visch, die sy aen een yser sien. De Visschen naeuwelijcks aen 't yser roerende, blijven vast daer aen. So haest als sy hem gevangen hebben, doen sy de beenen daer uyt, bewaren 't ingewant, en maken Olie daer af. Sy leggen de Visschen in groote overvloet in de lucht, die daer so suyver is, dat sy sonder Zout niet bederven. Want de windt en Son beschut hen beter, dan of sy gesouten waren. Als sy beesten geslacht hebben, so leggen sy 't vleesch in de windt, die dat van stanck ende vuylicheyt beschut.

In Yslandt zijn twee wonderlijcke Bergen, d'een na 't Kruys, ende d'ander Snevelsjockel genoemt. Dese twee stijgen in hooghte tot de wolcken toe, en niemant heeft de spits daer af ooyt gesien, of hen sonder Ys en sneeuw gevonden. Op dese Berghen blixemt en dondert het dagelijcks, schoon nochtans de lucht, en de naest-gelegene dalen soet en klaer zijn. De derde bergh die sich naer het Noorden streckt, is niet so hoogh, en heeft veel jaren gebrant. Men weet niet wat de stoffe daer af is; doch het is gelooflijck dat sy Swavel is, vermits die in overvloedt daer uyt komt, en misschien daer aen gesteken wort, ende dese brandt veroorsaect. Dese bergh is niet verre van de zee, die daer neffens vloeyt. Hy wort Hecla genoemt, en werpt somtijts vyerigh water, en daer naer swarte asch en bicksteen uyt, en dit in soo grooten overvloedt, dat de Son daer door verduystert wort. Niemand kan op ses mijlen daer aen wonen; ende daer zijn oock geen wegen toe. Eenighe onvertsaeghde menschen, die hun leven geringh achten, hebben tot verscheyde malen steenen in de hollen geworpen: want daer is somtijts groote stilte op dese Bergh, als de wint zuydelijck is; en de steenen, die daer ingeworpen worden, geven een groot geluyt. Het gemeen volck meent dat de verdoemde zielen hier gepijnicht worden. 't Is seker dat op en ontrent dese Bergh spoocken gesien worden. In-

dien daer een strijt gestreden wert, so weten d'Yslanders, en voornamelijck de genen, die in de zee ontrent Hecla visschen, de dagh van den strijt, schoon sy niet weten waer 't geschiet. Want sy sien gelijck sy selven verhalen, de Duyvelen in grooten getale uytgaen, ende wederkeeren, en de Dooden aenbrengen, of ten minsten haer schaduw ofte schijn, en tot een voorspoock, ghelijck men seght. Men vertelt een geschiedenis van een Visscher, die ontrent Hecla voer: te weten dat hem een ander Schip te gemoet quam, dat so wel als hy voor de windt had. De Visscher de gewoonte der Schippers volgende, vraeghde wie hy was, en van waer hy quam: daer op d'ander antwoorde, dat hy de Bisschop van Munster in zijn schip had, die hy naer Hecla wilde voeren; en men bevont dat de Bisschop op die dagh gestorven was. Indien yemant verdroncken, of andersins vergaen is, so verschijnt hy met een droevigh en treurigh gelaet voor zijn naegelate vrienden en bekenden, en gevraeght zijnde van waer hy komt, en waer hy gaet, seght: Ick gae naer Hecla, om gepijnicht te worden van d'onbarmhartighe meester de Duyvel, die hier op terstont verdwijnt. Dus zijn sy van de Duyvel betoovert, dat sy meenen dat 'et de ziel van een doode is. Doch dit sy so 't is, maer dit weet ick altijd seecker, dat niemant sonder gevaer en verschrickingh aen de Bergh kan komen.

In 't selve jaer, toe ick in Yslandt was, op de negen-en-twintighste November, ontrent ter middernacht, ging 'er ontrent Hecla een lichte vlam op, die het geheele Eylant soodanigh verlichte, dat wy alle verschrickt en verwondert waren, en in groote benauwtheydt de uytkomst verwachten. De genen die sich hier op verstonden, seyden dat het licht uyt Hecla quam. Een uur daer na beefde het geheele Eylant, als of het uyt zijn plaets bewogen wiert.

Op de eerste van Iulius komt ontrent Hecla het Ys in groote menichte aen 't Eylandt aendrijven. Men seght dat de verdoemde zielen nu in de vlam, dan in de bergh, en dan in 't Ys, by tijden gepijnicht worden. Het Ys blijft drie geheele maenden by de bergh Hecla.

Indien men een stuck van dit Ys neemt, dat in een linne doeck bewint, en in een kist leght, soo sal het soo langh in zijn geheel blyven, als het ander noch in zee is. Maer indien het geen, dat in zee is verdwijnt, 't welck lichtelijck in een nacht kan geschieden, so verdwijnt oock het geen, dat men in de linne doeck gewonden heeft, sonder daer eenigh teecken van vochtigheyt te laten. En seecker 't is den Duyvel niet swaer het Ys weg te nemen, sonder daer eenighe vochtigheyt te laten blyven, om hun ongeloof te vermeerderen. *Olaus de Groot* verhaelt oock van dit Ys, in zijn elfde Boeck. Maer dewijl ick voorgenomen had alle dinghen naerstighlijck te ondersoecken, so voer ick onbeschroomdelijck naer dit Ys, en sagh dat het teghen de Klippen aen gesmeten wiert. Men hoort dan van verre een gedruys, als of het kermen was; en daerom meenen de Yslanders dat de verdoemde zielen in dit Ys gepijnicht worden.

Ick heb geseyt dat Yslandt een ruw Landt is, daer veel Sneeuw valt. Maer daer zijn oock veel steen-klippen, ja soodanigh, dat in dit Landt niet een acker is. Sy hebben geen Hoven, ende weten van geen Kooren, Peeren, Appelen, Karssen, of eenigh ander Ooft. Maer 't geen, 't welck het ongelooflijkste schijnt, is dat sy geen Broodt of Sout gebruycken, en echter een goede gestalte hebben, en sterck zijn. In 't geheele Eylandt is geen stadt; en men vint naeuwlijks twee of drie huysen aen malkander staen. Sy hebben hun wooningh by de zee, uyt oorsaeck van de visschery. Sy woonen onder d'aerde, om de felle winden. Sy gebruycken geen geldt, maer

verwisselen Waren tegen Waren. In 't Zuyden en by nae in 't geheele Eyland, wort Swavel gevonden, 't welck in groote menighte van daer gehaelt, ende gesuyvert zijnde, voor een kleyne prijs verkocht wort. Sy hebben geen Goudt, Silver of Koper-meynen. Sy gebruycken Yser dat sy wel bewaren. Men vindt selden yemant, die niet eenige ysere spijsckers in sijn sack draegt, daer mee sy de Hoef-yzers der paerden vast maecken. Hun wooningen zijn onder d'aerde; want sy hebben geen bouwstoffen. Daer zijn geen boomen in 't geheele Eylandt, behalven soodanigh een soort, als de geenen, die men Barcke-boomen noemt, die so groot gelijk een man zijn, en om de felle wint niet hooger kunnen opschieten. Sy beginnen eerst groen te worden, als de Son des Somers op haer hoogste geweest heeft. De bladen daer af zijn soet van reuck; en men gebruyckt die in de maeltijden en hutten tot vermaeck. In Yslandt is somtijds een groote menighte van Denne-boomen aengekomen, die met de golven en het Ys door de wint uyt Tartarien en andere plaetsen gedreven waren. Sy gebruycken die echter meest onder d'aerde, vermits sy naeuwelijcks wooningen op 't aerdrijck kunnen hebben, uyt oorsaek van de groote wint, die de paerden, en de genen die daer op sitten neerwerpt. Sy hebben overvloet van Boter, 't welk uyt de groote vettigheydt van het gras spruyt, dat daer so vet is, dat men de beesten uyt de weyden moet dryven, uyt vrees van dat sy barsten souden. Het gras is soo soet van reuck, dat de Duytschen het in hun kisten by hun kleederen strooyen. Sy leggen om dat sy gebrek van vaten hebben, de Boter ongesouten in een hoeck van 't huys, gelijk wy de kalck. Sy hebben oock Koeyen, maer sonder hoornen. Hun paerden zijn meest bequaem om packen te dragen. Sy hebben groote Schapen, maer geen Varckens, of Hoenders. Als sy in de Winter geen voer of hooy voor hun Beesten hebben, so voeden sy hen met visch. Sy hebben tot hun lust en vermaeck ruyge Honden, die sonder staert en ooren geboren zijn, en die sy duyre verkopen, en in hooge waerde houden, schoon sy die aen hun kinderen om niet geven, soo sy die begeeren. In dit Eylandt zijn oock witte Vossen en witte Beeren, die heel groot zijn. De Vogels, die sy hebben, zijn niet kostelijck, en vliegghen niet over 't water, maer zijn aen ons onbekent. Men vindt daer echter Ravens, die out en wit geworden zijn. Men siet daer oock uytnemende Valcken, en onder anderen witte, die van de Spanjaerden en Portugesen naeu gesocht, en die gevangen zijnde, in groote menighte weg-gevoert worden, daer af ick terwijl ick in dit Eylandt was, groote winst trock. Sy hebben oock witte Velt-hoenen. In dit geheele Eylandt zijn soete Revieren, in de welcken veel visschen, als Salm en Steur, gevonden worden. Men vint daer een brugh van Walvisch-been gemaect. Men gaet over al deur landt, sonder dat 'er eenighe betrede wegh is. Sy nemen hun streeck op 't kompas, gelijk de Schippers in de zee. Men vindt ontrent Yslandt een groote diepte in de golven; en in de wellen en afgronden zijn Walvisschen van onuytspreekelijcke grootheyte. Daer zijn oock veel Zee-gedrochten, die niet van de menschen gevangen of gedoot, maer van 't Ys, door de kracht van de windt, aen klippen gedreven en gedoot worden. Ick heb dus danigh een Zee-gedrocht, dat dertigh ellen langh, en so hoogh als een spiets was, aen de strandt opgeworpen en doot gesien. Als de Walvisch doot is, maecken d'inwoonders van de beenen huysen, stoelen, bancken, tafels en andere dinghen, die tot het menschelijck gebruyck nootsaeckelijck zijn, en schaven dit gebeente soo glat als Elpenbeen. Men seght dat de genen die in dese huysen slapen, droomen dat sy verdrencken

en schipbreuck lijden. Hoewel dese Walvisch of dit gedrocht, van 't welk wy gesproken hebben, een groot en vervaerlijk beest is en groote kracht heeft, soo wort hy echter van zijn ontsacchelijke vyant, Orca genoemd, niet allenlijck bestreden, maer oock eyndelijck verwonnen. Dit beest Orca is even als de kiel van een schip, en heeft op zijn rugh lange en scherpe vinnen, daer mee sy de Walvisch die voor dit beest grootelijcks bevreest is, in 't weeck van de buyck quetst en doot.

In de Zee by Yslant is een gedrocht daer af de naem onbekent is, en schijnt van gedaente als een Walvisch. Dit Zee-gedrocht zijn hoofd boven 't water uytsteekende, verschrickt door zijn aenschouwingh de menschen soodanigh, dat sy als doot ter aerden vallen. Het heeft een vierkant hoofd, vlamme oogen, en op 't hoofd lange hoornen. Als men het by nacht siet, zijn d' oogen als vuur; invoegen dat men dan zijn hoofd, 't welck het boven 't water uytsteekt, volkomentlijck kan sien. Het lichaem is swart en soodanigh met swarte vinnen beset, dat men niets schrickelijcker bedencken of schilderen kan. *Olaus de Groot* spreekt in sijn twintighste Boeck van dit beest, en seght dat het twaelf elleboogen langh is. Soodanigh een gedrocht verscheurde een visschers schuydt, daer drie visschers in waren die verdroncken. Maer een van hen, het net in zijn handen hebbende, ontquam 't op een planck, daer hy op dreef. Dese die in mijn tegenwoordigheyt sulcks aen d' Overste vertelde, seyde hy door Gods hulp behouden was, om zijn kinderen, die andersins van honger vergaen souden, te versorgen, dewijl, gelijk hy seyde de anderen geen kinderen hadden. Men siet en vanght daer oock dickwils een ander Zee-gedrocht, dat tien of twaelf ellen langh is, en Hackal genoemd zijnde, dat niet anders dan smeer is. Het vangen van van dit gedrocht gaet wonderlijck toe. Sy nemen een lange spiets, daer sy een yser aen maecken, 't welck tweehoekigh is, invoeghen dat het niet weerkeeren kan. Dit hout daer een langhe koort aen vast gemaect is, wort neergelaten, en als het gedrocht naer een schip swemt, daer menschen in zijn, die het tot zijn roof begeert, so quetsen sy 't met de spiets. Dit gedrocht gevoelende dat het gewont is, verberghet sich in de diepte, en verliest so langh zijn bloedt, tot dat het sterft. De visschers binden gelijk geseght is, touwen aen de spietsen, en brengen het dus te landt.

Daer zijn noch andere verscheyde Zee-gedrochten, als Zee-honden, die hun hoofden boven 't water uytsteekende blaffen, en hun jongen die op het water spelen, weer in hun buyck nemen tot dat sy groot worden. Men vindt oock Zee-paerden en Zee-koeyen. Seker 't is wonder dat de natuur soo konstigh is, om alderhande gedierten voort te brengen. Niemand kon my wijs gemaect hebben dat dese dinghen waer zijn, schoon Aristoteles dit tienmael geseght had, so ick het niet met mijn eygen oogen had gesien. Niemand seg dieshalven dat dit verdichtselen zijn.

Voorbeelden van Menschen die in Wolven, en andere Gestaltenissen verandert zijn, en daer nae weder in Menschen.

MAer laet ons nu tot de voorbeelden komen. Seker Edelman, een lange wegh door 't bosch reysende, had by sich eenige Boeren van dienstbare staet, die in dese toovery niet onbedreven waren, gelijk'er veel van sodanigen in die gewesten gevonden worden. De dagh gingh ten avont; en hy moest sich oock bereyden om in 't bosch te vernachten, om dat'er geen herbergen daer omtrent waren. Sy wierden daer nae van

honger en gebreck gedrukt. Een van hen stelde eyndelijck een spoedige raedt voor,
te weten dat de anderen sich stil souden

houden, en geen gedruys maken schoon sy yets sagen. Hy seyde dat hy van verre een kudde Schapen sagh weyden, ende dat hy bevorderen sou, dat sy sonder grote arbeydt te doen, een daer af soude krijgen, om dat te braden, en te eten. Hy begaf sich daer nae terstont in het duystere bosch, om van niemandt gesien te worden, daer hy voor die tijt de gestalte van een mensch in een Wolf veranderde, hy viel met groot geweld op de kudde Schapen in, en een uyt de hoop geruckt hebbende, vloodt daer mede weer naer 't bosch, en bracht het, een wijl daer nae aen de wagen, in de gedaente van een Wolf. Sijn mackers van dese roof meewustigh, ontfinghen het met groote blyschap, en verborgen haer heymelijck in de wagen. Maer de geen, die hem in een Wolf verandert had, keerde weer naer 't Bosch, ende nam weer de menschelijcke gedaente aen. Daer gebeurde oock in Lijflandt, weynigh jaren geleden, tusschen de Gemalin van seker Edelman, en zijn knecht (die sy daer in grooter getal hebben dan in eenigh gewest der Christenheyt) dat sy hier over verschil hadden of den mensch in een Wolf verandert kon worden. De knecht hier op uytbarstende, seyde dat hy terstont een voorbeelt van dese saeck wilde by brengen, indien men dit aen hem wilde veroorloven. Hy tradt alleen in de kelder, daer hy in de gedaente van een Wolf, niet langh daer na uytquam. Hy wiert terstont van de Honden vervolgt, die hem over 't veldt naer 't bosch vluchtende, 't oogh uytbeeten, schoon hy sich heftelijck verweerde. Hy quam in de volgende dagh weer by zijn vrouw, ende had zijn een oogh verlooren. Eyndelijck men bevint oock by versche geheugenis dat de Hertogh van Pruyssen, weynigh geloof aen soodanige tooveryen gevende, seker man, in dese boosheydt ervaren, en in banden gesloten, dwongh dat hy sich in een Wolf veranderen sou; 't welck oock soo geschiet is. Hy beval daer nae dat men dese met vuyr sou verbranden, op dat dusdanigh een afgodery niet ongestraft soude blyven. Want sodanige boosheden worden na de Goddelijcke wetten strengelijck gestraft.

Verhael van drie verscheyde Zee-Monsters.

IN de Yslandsche Chronijck wort verhaeldt, dat men eertijds drie groote schrickelijcke Zee-monsters gesien heeft, het eerste is van de Noormannen ghenamt *Halfstramp*, sich begevende met het halve lijf uyt de Zee, zijnde van gestalte gelijk een man tot aen het middel-lijf, met Oogen, Neus, het hoofd zijnde hooghe ende spits, hebbende voor stomp sonder Handen, men heeft het noyt veerder dan aen het middel-lijf kunnen sien, sijn gedaente waer als Ys, soo dickmalen sich dit Monster liet sien, had men onweer te verwachten. Het tweede Monster noemdense *Margugweer*, zijnde tot op het halve lijf gelijk een Vrouw, met Borsten, lanck Hayr, heeft voor aen de Armen vingheren, zijnde aen malkanderen gespannt gelijk een Gansen voet, men heeft somtijds gesien dat sy Visschen in de Handen gehadt ende verslonden heeft. Het derde Zee-monster noemdense *Gafgierdinger*, zijnde eygentlijck geen Zee-monster, maer drie groote Baeren, zijnde gelijk door onweer opgeworpene Zee-bergen. De Schepen die tusschen dese Triangel in komen, blijven in 't gemeen alle, soo dat weynig daer van ontkomen. Dit genoemde Zee-monster ontstaet uyt Wervel-winden, die de scheepen omcingelen en verslinden. Het voorsz. Boek verhaelt oock van Ys-schotsen zijnde geformeert als beelden van vreemde gestaltenisse, en Raet oock den genen die na Groenlandt willen varen, hun na 't Zuyt-westen te keeren, eer sy aen het lant trachten te komen, also noch diep in de Somer Ys op de Zee drijft.

Van de wonderlijke Haerpenaer in de swarte Vloedt, by Finlandt.

MEen siet in dese vloedt somtijdts de beeltenis als van een spelende Harpenaer; 't welck een wonderlijk voorteecken is: te weten dat de Burgtvoogt of Overste wel haest sal sterven, of dat de schilt-wacht, die versuymelijck, of in slaep gevonden is, naer de wetten van de oorlogh, van de muer geworpen sal worden, om dus de geest te geven. Dit water is ondertusschen nimmer vry van spoken en gedrochten, die daer t' alle tijden verschijnen. Men hoort daer oock het geluyt van fluyten, en de klanck van bellen langhs d'oever van de zee.

Van verscheyde soorten van Visschen.

DE verscheyde en ongelijke gedaenten der Visschen wijsen aen dat'er rontom aen de Noordtsche stranden een wonderlijke menigte van verscheyde soorten van visschen gevonden wort; welckers gebruyck, namen, natuur en eygenschappen niet by de Wijsbegeerigen, of by eenige andere volcken te vinden zijn. Gelijk een sekere gedaente van een visch, niet grooter dan de palm van een hand, die een hoofd gelijk een Haes, en scherpe Vinnen op de rugh heeft, en alle visschen, schoon groot zijnde, door sijn aenschouwingh alleen verschrickt, en de vlucht doet kiezen. Men vindt daer oock visschen die een scherpe rugh hebben, gelijk een saegh, en die met hun scherpe Vinnen, en bitse tanden, daer mede sy indringen, als sy schade willen doen, alle andere visschen beschadigen. Dese twee soorten, als roovers der wateren en visschen, worden als men hen vanght, wegh-geworpen, vermits sy om hun pennen en prickels, en om hun onsmakelijck voedtsel onnut zijn. Daer zijn oock visschen die voorwaerts een hoorn aen 't hoofd draghen, ghelijck de groote schepen een galjoen of boeghspriet voeren. Dese hebben de mondt aen de buyck, zijn mager en onsmakelijck, uyt oorsaeck van de magerheyt van hun lichaem, daer sy met andere visschen te vervolgen, in vallen. Wyders men vint daer visschen, die een booghs gestalte hebben, en van hoofd gelijk een Buffel, en van gedaente gelijk een ysere Pantoffel zijn. Dese worden ghemeenelijck tot spijs gebruyckt, en gevangen zijnde,

tot leckerny, en onder de smakelijckste visschen gestelt. Maer de visschen die voor de lekkerste geacht worden, zijn voor eerst de visch Araneus of Spinkop genoemd, die scherpe vinnen aen de zyden heeft, en daer mee de genee steeckt, die by hem komen. Hy heeft oock hooge pennen op sijn rugh, daer mee hy aen de anderen hinderlijck is. d'Aniger goede en witte visch hebbende, is ront en langwerpigh, en soet van smaeck. De braessemen zijn vette en breede visschen, een of twee voeten langh. De Borbochen zijn Rivier-visschen, die sich in de Meyren onthouden, korter dan Ael of Palingh, maer groot van buyck, die gewonelijck in de diepte blijven, behalven des Winters als sy onder 't Ys (gelijck hier voor verhaelt is) met een hamer verdooft, en dus gevanghen worden. Sy hebben soete visch, een slijm-achtigh vel, dat niet dick is, en een groote ronde en soete lever. Hy twaelf jaeren oudt zijnde, wort seer groot, en van naem verwisselende, wort Sonne-visch genoemd.

Van de schrickelijcke Gedrochten die haer aen de Kusten van Noorwegen onthouden.

AEn de kusten van Noorwegen, en in de zee daer ontrent, zijn gedrochtelijcke visschen, die onbekent van naem zijn, schoon sy van 't geslacht der Walvisschen geacht worden, die so haest als men hen siet, hun wreetheyt en schrickelijckheyt vertoonen, en in de geenen, die hen aenschouwen, schrick veroorsaken: want sy onsteeken in de genen, die hem langh aensien, een groote schrick en verbaestheydt, ende sy zijn schrickelijck van gedaente, vierkant van hooft, van alle zyden met scherpe vinnen, ende langhe hoornen omringht, gelijk de wortel van een afgehouden boom. Sy zijn tien of twaelf ellebooghen langh, swart van verwe, seergroot van oogen, en acht of tien elleboogen dick. Hun oogh-appels zijn een elleboogh groot, root ende gevlamt van verwe, die in de duystere tijden, in de golven aen de visschers, gelijk een onsteeke vlam vyers verschijnt. Dese visschen hebben hayr gelijk Ganseveren dat langh en dick is, en als een baert neerwaerts hanght. Het overige van het lichaem is naer de grootheydt van 't hooft, dat vierkant is, seer kleyn, vermits het niet boven veertien of vijftien elleboogen langh is. Een van dese schrickelijcke beesten kan lichtelijck veel en groote schepen, die met kloeke bootsgesellen versien zijn, omwerpen, of doen sincken. De lange en vermaerde brief van *Erick Falchendorff*, Aertsbisschop van de Kerck van Nidrosien, (die de Hooft-stadt van 't geheele Koninckrijck van Noorwegen is) aen *Leo* de thiende, ontrent in 't jaer vijftien hondert en twintigh gesonden, geeft een heerlijcke getuygenis van dese wonderlijcke nieuwigheyt. Aen desen brief was noch gevoeght een schrickelijck hooft van seker ander gedrocht, dat gesouten was.

Van de Swaert-visch, Eenhoorn en Saegh-visch.

DEwjl dese wreede Visschen in de wateren der Noordsche Landen gevonden worden, soo is 't niet meer dan reden, dat ick die by d' andere Zee-gedrochten voegh. Want de Swaert-visch is een dier, dat geen ander dier gelijckt, dan in eenighe deelen met de Walvisch. Hy heeft een schrickelijck hooft, gelijk dat van de Nacht-uyl, een diepe en holle mondt, als een afgrondt en wel, daer mede hy de genen, die hem aenschouwen, verschrickt en op de vlucht drijft, schrickelijcke ooghen, een scherpe

rugh, die gelijk een swaert opgeresen, en een beck die met een swaert gewapent is. Hy komt dickwils aen de Noordsche stranden, gelijk roovers en schadelijcke gasten, om de genen die hem voorkomen, altijd te beschadigen, met de sche-

pen te doorbooren, en te doen sincken. d' Eenhoorn is een Zee-gedrocht dat een groote hoorn aen 't voor-hoofd heeft, daer mede hy de schepen die hem voorkomen, kan deur-booren, en een groote menigte van menschen doen vergaen. Maer Godts goetheyt heeft de scheepslieden met hulp-middelen hier teghen versien. Want hoe wel dit beest schrickelyk wreedt is, so geeft echter sijn traegheyt, die seer groot is, aen de genen die voor hem bevreest zijn, middel van te ontvluchten. De Saeghvisch is oock een Zee-gedrocht dat groot van ligchaem is, en op 't hoofd een harde kam als een getande saegh draeght. Dese visch onder scheepen swemmende, doorsnijdt de selven, op dat hy als het waet daer in loopt, en de menschen verdrencken, sich met hun lichamen versaden sou. Daer is noch een ander geslacht van Saeghvischen, die sich teghen de zee-varende lieden oprechten, en die de schepen vier of vijf mijlen vervolght hebbende, heel vermoeyt in het water sincken. De visschers met het swaert der Orcken, dat op de rugh uytsteekt, gequetst zijnde, vallen dickwils in onmacht, gelijk sy oock, door d' aenroeringh van de Loligo de handt gevoeloos naer sich trecken.

Van de gevleugelde Visschen.

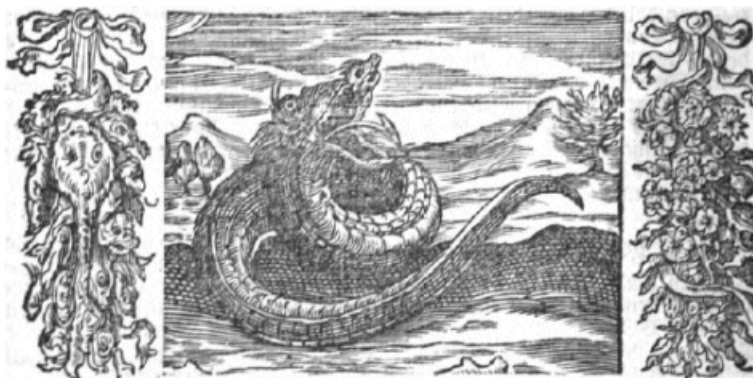
MEen vindt in de Duytsche Zee, tusschen Engelandt en Noorwegen, een Visch die twee voeten en vier vleughelen heeft, die hy buyght en beroert tot aen 't onderste van sijn buyck en borst, gelijk de vleugelen van andere vogels. Twee van dese vleugels staen voor aen 't hoofd, en twee achter, even voor de staert. Dese vleughels zijn als vellen, doch echter heel dick by het ligchaem, die hen tot armen, om sich daer mee te behelpen verstrecken, en voorwaerts heel dun zijn. De achterste vleughels zijn van een selve gestalte als de voorste. d' Ooren van dese Visch hebben geen kloof naer de buyck, of reycken niet aen de borst. Maer dese visschen hebben ooren, die op de schouders der voorste vleugels, met vier vierkantighe gaten eyndigen, in voegen dat 'er twee nader aen 't hoofd, en twee nader aen de rechte vleugel zijn: soodanigh is 't oock met de slincker-zyde gelegen. Dese visch is by nae van hoofd, verwe, huydt, gestalte van lichaem, en smaeck gelijk de visch die Roch genoemd wordt. Sijn beenen sijn kraeckbeenen sonder leden; en onder aen de voeten heeft hy holligheden om vaster te treden. Sijn staert is niet gelijk die van de Roch, maer gelijk de staert van andere visschen, behalven dat sy weynig langer is. Wyders heeft hy effen voor de staert op de rugh, daer het vaste deel des lichaems smal wordt, 't welck achter de holligheyt van de buyck is, een vin gelijk andere visschen, doch die echter heel groot is, ten opsicht van sijn lichaem. Dese visch wort onder de Rochen en Squatinen gevangen, doch echter niet soo nut en dienstigh, om de onvruchtbare visch, en 't weynigh vet dat hy heeft. Hy wort heel swarelyck uyt de diepte met een koort en hoeck gevangen, uyt oorsaek van de tegenstandt der vleugelen. Daer sijn eenige visschen, die breedt van lichaem sijn, ende vier pennen hebben, twee aen de buyck en twee op de rugh. Dese pennen, die sy gebruycken, worden vleugelen genoemd. De Visschen Zee-hasen genoemd, hebben oock pennen die in dit alles met desen gelijk zijn. Want desen hebben twee pennen aen de buyck, ende twee recht daer boven in de zyde naer de rugh. Daer is oock een Zee-visch, van de selve slagh als boven verhaelt, Ludolatra genoemd, die vier vleugels heeft, twee in 't aengesicht, en twee op de rug, met de welken hy met groot geswintheyt in alle plaetsen, die hy verkiest ende begheert, ghevoert wort.

Van de Zee-koe, Zee-kalf, en Zee-haes.

DE Zee-koe is een groot gedrocht, dat sterck, wreet en boos van aert is, en jongen die haer gelijk zijn, voortbrenght, doch niet boven twee, en ten meestendeel niet meer dan een, 't welck sy vierighlijck bemint, en sorghvuldighlijck met sich leydt, werwaerts sy oock in zee swemt, of haer gangh op aerde neemt. Sy draecht haer vrucht tien maenden langh; en men heeft bevonden door 't afhouden van de staert, dat dit beest somtijts hondert en dertigh jaren geleeft heeft. Het is een groote roover van Haringh, want het swemt aen de netten, in de welcken de Haringh met sijn vinnen of kaecken, of met eenigh ander deel des lichaems gevanghen wordt, ende verslint de een na den ander, jae sodanigh dat'er weynigh in de netten blijven hangen. Men bevint dat'er verscheyde geslachten van Zee-hasen in de groote Zee gevonden worden. Maer hy gevangen zijnde, wort terstont uyt vermoeden van vergift, los gelaten, om dat hy eenighsins den Haes gelijk is. Hy heeft achter 't hoofd vier pennen, twee welkers bewegingen naer de lankheyt van de visch is, en desen zijn langh, gelijk d' ooren van een Haes; ende twee welckers beweginghen van de rugh nae de diepte van de buyck des Vischs is, met de welcken hy de last van sijn hoofd ophout. Dese Haes wort in Zee schrickelijck, en op 't landt gelijk een Haes, bevreest en bloode bevonden, soo dat men op het Landt daer niet voor vreest.

Van de grootheydt der Slangen van Noorwegen.

DE geenen, die op de strandt van Noorwegen in de besigheden van de Zee, 't zy in koophandel of in de visschery, sich oeffenen en geneeren, verseeckeren met eendrachtige ghetuygenis, als een wonderlijck dingh, 't welck groote verbaestheyt veroorsaekt, dat in de klippen en holen aen de Kusten van de Zee op Bergen, een schrickelijcke Slangh, twee hondert en meer voeten langh, en twintigh voeten breed, sich onthoudt, en dat dit gedrocht de Kalven Schapen en Varckens verslinden willende, alleenlijk in de Somer des nachts uyt haer holen gaet, of sich in Zee begeeft, om de Polypen, Sprinck-hanen, en alderhande Zee-kreeften te verslinden. Sy draeght aen haer hals hayr van anderhalf voet

langh, heeft scherpe schubben, is swart van verwe, en heeft gevlamde flickerende oogen. Sy valt den schepen lastigh, en sich als een pyler in de hoogte opheffende, rooft de menschen die sy verslint. Dit verstreckt gewoonelijck oock een vreemt en seltsaem voorteken van 't rijk, als'er veranderingh voor handen is; te weten als de Vorsten sullen sterven, of in Ballingschap gedreven worden, of als terstont daer nae eenige Krijgs-beroerte op rijsen sal. In 't Eylandt *Moos* genaemt, in 't Bisdom van Hammeren gelegen, is een andere Slangh van wonderlijcke grootheyd, die gelijk een staertstar aen de geheele werelt, alleenlijck aen 't Koninckrijck van Noorwegen veranderingh voorseght, gelijk men in 't vijftien hondert en twee-en-twintigste jaer onser saligheyt gesien heeft, toen sy sich hoog boven't water verhief, en sich ront als een Wereld-kloot inwondt. Men acht, doch by gissingh, uyt het sien van verre genomen, dat dese Slangh vijf-en-tseventigh voeten langh is: daer op d' uytstootingh van Koninck *Christiernus*, en een sware vervolgingh tegen de Geestelijcken gevolgt is; ja soo dat het in deser voegen 't verderf van 't geheele Vaderlant aen gewesen heeft.

Van de wreetheydt van sommige Visschen, en van de grootheyd der anderen.

DAer is een seeckere soort van Zeehonden, in d' Italiaensche spraeck *Bolomae*, en in de Noorweeghsche tael *Haafisck* genoemt, die de mensch, in 't zoute water swemmende, by heele benden so gratighlijck en listelijck aentast, en niet alleenlijck doot met byten, maer oock door sijn swaerheyt onderhaelt, en de kleynste leden verslint, gelijk de neus, vingeren en teel-leden, tot dat de Roch, als een wrecker van 't ongelijck daer by koomt, die met naturelijcke pennen gewapent, sijn loop deur de Zee heeft, en met eenig geweld de visschen die de menschen verslinden, wegh drijft, en hen met al sijn vermogen helpt om t' ontswemmen. Hy bewaert de mensch oock soo langh, tot dat hy geheel de geest gegeven hebbende, na verloop van eenige dagen, terwijl de Zee naturelijck sich suyvert, om hoogh gevoert wordt. Men siet dit deerlijck schouwspel op de stranden van Noorwegen, als de menschen, en voornamelijck de vreemde Boots-gesellen onkundigh in de belagingen en gevarelijckheden, uyt hun schepen in de golven springen, om sich te wasschen. Want dese Honden of *Bolomae* verschuylen sich onder de schepen, die daer aen anker leggen, gelijk Water-rammen, om de menschen te rooven, daer toe sy door de boosheyt van de natuur aengeprickelt worden. Maer de genen, die onder't water swimmen, voorkomen dit gevaer met stocken, daer scherpe ysere pennen aen zijn, met de Zee-rammen, ende dese Honden dooden: want indien sy hier mee niet deursteecken worden, soo sullen sy niet wegh-wijcken: in voegen dat tegen hen een felle strijdt onder 't water reyst: Want dese wreede beesten trachten gratighlijck naer de schamele deelen van de menschen, en naer de hielen. De huydt van dese Zee-hondt heeft in sijn hardigheyt een selve natuur als het vel van de Roggen, om't hout en been effen en glat te maecken.

Van de visch, die van de Noorwegers Swamfisck gheuoemt wort, en van eenighe andere Zee-gedrochten.

*W*Y hebben veel en verscheyde vissen, of eer Gedrochten hier in gevoegt, om hun wonderlijcke gedaente, en veelvoudige eygenschap van hun natuer, vermits sy, onder d' andere gedrochten dickwils aen de stranden van Noorwegen komen, om de vettigheydt die sy in groot menigte en overvloedt hebben, gevangen worden. Want de visschers

suyveren dit vet, gelijk oock de visch self, met op het vuur te koken, en verkopen 't om Leer daer mee te smeeren, of in de lampen te branden, dewijl daer een geduerige nacht is. Men vindt dan voor eerst een ghedrocht, ront van gedaente, in de Noorweeghsche tael *Swamvisck* genoemd, een dier dat gulsiger is dan alle andere Zee-gedrochten, en met gestadige roof naeuwelijks versaet wort. Men seght dat het geen onderscheydelijcke maegh heeft, in voegen dat het al 't geen 't welck het eet, in de dickheydt van sijn lichaem verandert, en niets anders schijnt dan een klomp vet dat te samen gehoopt is. Dese visch streckt sich boven mate uyt, en als hy sich niet meer kan uytstrecken, so werpt hy de visschen lichtelijck tot de mont uyt, om dat hy, ghelijck oock de andere visschen, geen hals heeft. Sijn mont streckt sich uyt tot aen sijn buyck. Dit beest is dan soo dick, dat het, in gevaer zijnde, sijn vleesch, vet, en huyl, gelijk d' Egel, op sijn hoofd verdubbelt, en met na sich te trecken, sijn hoofd weg schuyt. Het doet dit oock niet sonder sijn schade, om dat het voor de vyandelijcke beesten bevreest, sich schoon van honger gedrukt, niet openbaert, maer sich met sijn eygen vleesch onderhout, en liever verkiest ten deel selfs te verteeren, dan van de beesten, aen de selve tot een roof streckende, verslonden te werden. Het doet echter groote naerstigheydt, om sich self te bergen, als 't gevaer weg genomen is. Daer is noch een ander Zee-monster *Cahab* genoemd, dat ten opsicht van de grootheyd sijns lichaems, kleyne voeten heeft. Het heeft echter een lange voet, die het in plaets van een handt gebruyckt, om sich in alle leden te verweeren, en de kruyden afknaeght. Sijn voeten zijn meest van kraeck-beenen, en van gedaente als de voeten van een Koe of Kalf. Dit heeft in 't water swemmende, ademt en begeeft sich in de lucht, als het ademen sal, en werpt het water op in de hooghte, gelijk de Dolphijn en Walvisch. Men vindt noch een ander Zee-gedrocht *Circhos* genoemd, 't welck het voorgaende gelijckt, en een schelp-achtige huylt heeft, sacht, en ten deel swart, en ten deel root is, met twee spleten in yeder voet, die drie teenen maken. De rechter voet van dit beest is seer kleyn, maer de slinke voet is groot en lang: en dieshalven, als het gaet, soo draeght het sijn geheel lichaem op sijn slinke voet, en sleept de rechte naer Als de lucht klaer is, soo gaet het los en vry; maer als het hart waeyt, en de Hemel met wolken betrocken is, soo leunt het tegen de steenen, en onbeweeghelijck daer aen rustende, is soo vast daer aen gehecht, dat het nauwelijks daer af ghescheurt kan worden. Seecker dit is een wonderlijcke natuur, die by klaer weer gesont, en by onweer swack bevonden wort.

Na dat ick eenige tijdt langh in dese gewesten geweest was, om de wonderen te sien, en te hooren, resolveerden ick weder te vertrecken, en ick nam mijn af scheyt van alle goede bekenden, en insonderheyte van den Priester Ionas genaemt, dese maecte, toen ick weghvaren sou, drie knopen in mijn neusdoek, en goede wint aen my beloovende, seyde als ghy in Zee zijt, en teghen de windt hebt, soo maekt de knopen los, en gedenckt aen my. Toen wy tot aen den twintighsten van September ghezeylt hadden, en Spanjen zagen, kregen wy daer sulck een stilte, dat men in drie dagen geen wint gevoelde. Toen gedacht ick aen de knopen, ende ick dee de een knoop los. Een uur daer nae begon de wint soetelijck te blasen. Ick maecte daer na ook de tweede en derde knoop los; en de wint begon toen so fel te waeyen, dat wy na verloop van twee dagen in de Rivier van Londen quamen.

EYNDE.